

Imperialismen idag

Artiklar ur tidskriften *Röda Rummet*

Vi har här samlat ett antal artiklar om olika aspekter av den moderna imperialismen. Artiklarna publicerades ursprungligen i tidskriften *Röda Rummet* åren 2002-04.

Innehåll

Charles Post: Är imperialismteorin utspelad?	1
Claudio Katz: Världsherravälde i vår tid.....	9
Andreas Malm: Vägen till världshegemoni – imperialismens logik i globaliseringens tidevarv	29
Ulf Karlström: På klassikernas skuldror	42
Andreas Malm: Marxismen är ingen kyrka.....	48

Ur *Röda Rummet* 3-4 / 2002.

Charles Post: Är imperialismteorin utspelad?

Ibland utges böcker som försöker se de stora sammanhangen i kapitalismens utveckling. För några år sedan var det Manuel Castells bok om nätverkssamhället. Nu är det dags igen. Michael Hardts och Toni Negris *Imperiet* har väckt internationell uppmärksamhet. Charles Post har läst den och är kritisk.

Boken *Imperiet* är en paradox. Man skulle kunna tro att en alltför tjock bok – ofta med en svårförstålig intellektuell stil – skulle vara ödesbestämd att, som mest, bli läst av ett fåtal vänsterintellektuella förskansade inom universiteten. Boken har emellertid fått enorm uppmärksamhet, inte bara vid universiteten, utan även i den breda tidningsvärlden och bland antikapitalister och globala rättviseaktivister i både USA och Europa.¹

Det finns ett antal orsaker till Imperiets dragningskraft. För det första är dess författare inte några medelmåttliga akademiker på vänsterkanten. Medan Michael Hardt föreläser i litteratur vid det prestigefyllda Duke University i North Carolina så befinner sig Toni Negri i Rebibbia-fängelset i Rom, inspärrad för "brottet" att ha varit den "intellektuella inspiratören" för Röda Brigaderna i slutet på 1970-talet. Negri har sedan länge varit förknippad med "autonomi"-rörelsen inom den italienska revolutionära vänstern, som hade ett anseende bland militanta industriarbetare under 1970-talet och som fortsätter att inspirera sektorer inom den antikapitalistiska ungdomsmiljön i Italien idag.

Den andra orsaken till dess dragningskraft – såväl inom universitetsvärlden som bland antikapitalister och i den globala rättviserörelsen – är dess relation till "postmodernismen". Å ena sidan instämmer Hardt och Negri i postmodernisternas grundläggande påstående att kapita-

---

¹ Alex Callinicos' diskussion om Negris arbete och påverkan på "autonomi"-rörelsen i Italien "Toni Negri in Perspective", *International Socialist Journal* (New Series) nr 92, September 2001) diskuterar den breda tidningspressens reaktion på Imperiet. Callinicos' artikel ger en mycket användbar granskning av Negris teoretiska arbete och politiska inflytande och har påverkat min läsning av boken. För att få en representativ bild av den akademiska vänsterns mottagande av Imperiet kan man gå till "Dossier on Imperiet" i *Rethinking Marxism*, 13, 3-4 (Fall-Winter 2001).

lismen på ett fundamentalt sätt har omvandlats under de senaste femtio åren.² I Imperiet argumenterar Hardt och Negri om den globala kapitalismen på ett sätt som blivit allmångods både bland akademiska postmodernister och många antikapitalistiska och globala rättviseaktivister. "Imperiet"(the Empire) är ett jämnt utvecklat nätverk utan centrum, i vilket arbetare och teknologi används flexibelt i produktionen för att möta varje förändring av konsumenternas efterfrågan. Det är "icke-materiellt", vilket innebär en minskning av tillverkningsindustri och en ökning av tjänster och information samt en ökad geografisk rörlighet. Nationalstaten och inomkapitalistisk konkurrens och rivalitet är på nedgång i denna nya världsordning. Å andra sidan tillbakavisar Hardt och Negri den politiska lokalpatriotismen och pessimismen hos den postmoderna identitetspolitiken. För postmodernisterna är den huvudsakliga, om inte den enda, formen av motstånd mot den globala kapitalismen, mångfaldigandet av tillfälliga lokala identiteter och lokala "platsbaserade" politiska rörelser, vilka "i lokalitetens gränser (uppfattade antingen som identitet eller territorium) ställs mot de globala nätverkens odifferentierade och homogena rum". Att ställa lokalt och globalt mot varandra på det enkla sättet leder lätt, enligt Hardt och Negri, till "ett slags ursprungligt synsätt som fixerar och romantiserar sociala relationer och identiteter." Ett sådant förhållningssätt bortser från hur det verkligen är: "vad som tycks vara lokala identiteter är inte autonoma utan har i själva verket skapats med stöd av den kapitalistiska imperiemaskinens utveckling. Fienden är snarare en specifik form av globala relationer som vi kallar Imperiet."

Från denna teoretiska kritik rör sig Hardt och Negri till en riktigt väsentlig och ofta insiktsfull kritik av de olika former av "underordnad nationalism" som postmodernisterna för fram. De argumenterar för att postmodernismen gör en fetisch av det lokala och partikulära, vilket lätt kan leda till en politisk apologi för Imperiet.

En förändrad kapitalism

Hardt och Negrís eget förhållningssätt är, i korthet, att den globala kapitalismen under de senaste femtio åren omvandlats från ett imperialistiskt system – som innebär ojämn ekonomisk utveckling, skarpa konflikter mellan de dominerande "imperialistiska" makterna, organiserade i nationalstater, och med industriarbetare som intar en central plats i den sociala omvandlingen – till en ny form: Imperiet. Mer specifikt påstår de att de transnationella företagsinvesteringarna har lett till en jämnt utvecklad världsekonomi som baseras på "immateriell" produktion. I denna nya globala ekonomi, som domineras av de transnationella företagen och andra globala institutioner – Världsbanken, IMF med flera – har nationalstaten och inomkapitalistisk konkurrens minskat i betydelse. Till sist har den globala arbetarklassen, som definieras av sin ställning i produktionen, ersatts av "mängden" (the multitude) som den främsta agenten för social förändring.

Hardt och Negrís kritik av postmodernismens politik är både insiktsfull och välgörande, men i och med att de själva anammar dess grundläggande analys reducerar de Imperiet till ytterligare ett exempel på vad Kim Moody kallar "fånig globalism".³ Den analys som de presenterar i Imperiet av dagens kapitalistiska världsekonomi är helt enkelt orealistisk – den motsvarar inte den kapitalistiska produktionens och ackumulationens realiteter idag.

² För en diskussion om postmodernism som en intellektuell och politisk rörelse, se Alex Callinicos, *Against Postmodernism: A Marxist Critique* (New York: St. Martin's Press, 1990); Bryan D. Palmer, *Descent into Discourse: The Reification of Language and the Writing of Social History* (Philadelphia: Temple University Press, 1990); Ellen Meiksins Wood & John Bellamy Foster (eds.), *In Defense of History* (New York: Monthly Review Press, 1997).

³ Kim Moody, *Workers in a Lean World: Unions in the International Economy* (London: Verso, 1997). Moodys analys av den nuvarande globala ekonomin i del 1 och 2 av boken utgör basen för min egen teoretiska och empiriska kritik av Hardt och Negri.

Kärnan i Hardt och Negris begrepp ”imperiet” är vad de kallar ”postmoderniseringen eller produktionens informationaliserings”. I denna förvandling från ”modernitet” till ”postmodernitet” innefattas ett historiskt skifte från ett ”ekonomiskt paradigm” – i vilket ”industrin och tillverkningen av varaktiga varor står i förgrunden” – till ett paradigm där ”kärnan i den ekonomiska produktionen är att producera tjänster och att handskas med information”.⁴ Genom att vara befriad från de rumsliga begränsningar som hänger hop med industriell produktion tillåter produktionen av tjänster och information snabb och enkel geografisk rörlighet för kapitalet. Det skapar i sin tur ett relativt jämnt utvecklat globalt ekonomiskt rum.

I verkligheten ser den kapitalistiska världsekonomin helt annorlunda ut. Det är riktigt att *andelen* industriarbetare (för produktion av materiella varor och tjänster) har minskat kontinuerligt under mer än ett århundrade. Det är, som Harry Braverman förklarade i sin klassiska *Labor and Monopoly Capital*,⁵ ett oundvikligt resultat av kapitalismens ständiga mekanisering av produktionen, vilket leder till en minskning av andelen arbetare som behövs för att producera varor. *Antalet* industriarbetare har emellertid, i de flesta industrialiserade samhällen, fortsatt att vara konstant eller ökat något. Och än viktigare är att den andel av den totala produktionen som industriarbetarna står för, har stigit under de senaste femtio åren.⁶

De flesta investeringar, (med flest anställda) inom ”tjänstesektorn” består inte av att tillhandahålla personliga tjänster (restauranger, hår- och manikyrsalonger med mera) utan i ”affärs-tjänster” – legala och finansiella operationer som skall underlätta industriproduktion. På liknande sätt har det mesta av ”informationssektorns” tillväxt under de senaste tjugo åren tagit formen av att tillämpa datateknologi på industriproduktion (lagerstyrning, kontroll av komplexa maskiner med mera). Medan information lätt flyter runt världen, så är hårdvaran, – ryggraden i den nya telekommunikationens nätverk – en av världens mest orörliga investeringar. Kapitalistisk konkurrens har lett till omfattande överkapacitet av fiberoptiska nätverk och elektronisk omkopplingsutrustning under de senaste åren, vilka inte kan omlokaliseras eller ens överges av sina ägare.

Givet de industriella investeringarnas fortsatta dominans så kan inte ens de största transnationella företagen kapa förtöjningarna och sväva i det blå och flytta sig från plats till plats för att finna de lägsta arbetskostnaderna. Den globala kapitalistiska ekonomin är inte ett jämnt utvecklat rum. Merparten av den globala produktionen och konsumtionen äger fortfarande rum inom de avancerade kapitalistiska nationalstaternas gränser. Beakta följande statistik:⁷

- Den tredje världen producerar cirka 20 procent av den globala produktionen (för det mesta kläder, skor och vanliga konsumtionsvaror – inte komplexa hushållsapparater, maskiner till industrin eller teknologi). 80 procent av tillverkningen sker fortfarande i USA, Västeuropa och Japan.
- Utländska direktinvesteringar utgör bara fem procent av världens totala investeringar – 95 procent av de totala kapitalistiska investeringarna äger rum inom de industrialiserade ländernas gränser. Av de fem procent av de totala globala investeringarna som är utländska

⁴ Jag kan inte ge en detaljerad kritik av Hardt och Negris förklaring av förvandlingen från ett ”modern/industriellt” till ett ”postmodern/ informationellt” ekonomiskt paradigm under de senaste 40 åren. Deras påstående att arbetarklassens styrka satte fart på den kapitalistiska omstruktureringen under 1970- och 80-talet förefaller emellertid orimligt med tanke på arbetarklassens och arbetarrörelsens alla nederlag i alla de industrialiserade kapitalistiska länderna mellan 1975 och 1995.

⁵ New York: Monthly Review Press, 1974, kapitel 10.

⁶ Kim Moody's "The Industrial Working Class Today: Why It Still Matters – Or Does It?", *Against the Current* 58 (September - October 1995), är källan till denna uppgift.

⁷ Dessa statistiska uppgifter är hämtade från Kim Moody, *Workers in a Lean World, Part 1* och från personlig korrespondens med författaren den 15 maj 2002.

direktinvesteringar går 72 procent från ett industrialiserat land till ett annat. Endast två procent av de totala globala investeringarna går från Nord till Syd inom världsekonomin.

- 75 procent av de utländska direktinvesteringarna – speciellt i Afrika, Asien och Latinamerika, används till att köpa befintlig industri och utrustning – antingen genom att slå sig samman med eller förvärva existerande privatägda företag eller genom att köpa upp nyligen privatiserade offentliga företag (inom telekommunikation, olja etc). Endast 25 procent av de utländska direktinvesteringarna används till att bygga upp nya fabriker utomlands.

Produktionens internationalisering

Ett mer realistiskt sätt att förstå den nuvarande kapitalistiska globaliseringen är att se den som en internationalisering av ”mager produktion”.⁸

På grund av fallande profiter och skärpt internationell konkurrens sedan mitten av 1960-talet så har kapitalisterna organiserat om produktionen för att reducera kostnaderna genom att eliminera ”slöseri” – överflödigt material, aktiviteter och arbetare. Mager produktion har flera välbekanta drag: uppdrivet arbetstempo, avkvalificering, fler arbetsuppgifter, ökad användning av ”flexibla” (deltidsanställda och tillfälligt anställda) arbetare, ökad arbetsgivarkontroll för att bestämma arbetstider och arbetsuppgifter samt lägga ut arbete som tidigare gjordes av fackanslutna arbetare till underleverantörer.

Nyckeln till att förstå den kapitalistiska världsekonomin omvandling sedan det tidiga 1980-talet är att arbete som tidigare utfördes av fackanslutna eller relativt välbetalda arbetare nu läggs ut på underleverantörer. Främst handlar det om att lägga ut arbetsintensiva processer – sådant arbete som är beroende av låga arbetskostnader för att vara lönsamt. Inom den elektroniska industrin har man framför allt lagt ut tillverkningen av kretskort, datachips och andra komponenter. Inom klädes- och skoindustrin har mer och mer av att skära till och att sy ihop plaggen lagts ut, medan ”den slutliga tillverkaren” gör det avslutande arbetet och står för förpackningen. Inom finansiella tjänster har lågavlönade datarutiner lagts ut, medan mer välbetalda anställda fortsätter med rådgivning och andra tjänster till företagskunderna.

De flesta av de arbeten som lagts ut till underleverantörer, har gått till icke-organiserade arbetare i områden med arbetskraftsoverskott och nedpressade löner i de industrialiserade länderna (södra USA, södra och östra Europa). En stor del av de transnationella företagens utländska direktinvesteringar har emellertid gått till att i Afrika, Asien och Latinamerika köpa befintliga fabriker eller att bygga nya för arbetsintensiv, lågavlönad produktion. Det mesta som vi betecknar som ”globalisering” under de senaste tjugo åren är den ökade förekomsten av internationella produktionskedjor, vilka har organiserats av de transnationella företagen. Samtidigt som bolagen omorganiserade arbetet inom Nord enligt riktlinjerna för mager produktion, så flyttade de lågavlönat, arbetsintensivt arbete till Syd. Dessa delar och komponenter återexporteras sedan inom det transnationella företaget för dess slutliga sammansättning i nord.

Resultatet av de två senaste decenniernas internationalisering av mager produktion har inte blivit ett ”jämnt” eller ”decentraliserat globalt nätverk” eller ”imperiet”, vilket Hardt och Negri hävdar. Tvärtom, kapitalackumulationens och den sociala maktens centrum ligger kvar i den avancerade kapitalismens centra i Västeuropa, USA och Japan. Den ojämna och kombinerade utvecklingen – det växande gapet i inkomster, produktion och liknande – mellan det globala Nord och det globala Syd har bara vidgats. Vissa regioner inom den tidigare tredje

---

⁸ För en mer detaljerad redogörelse av ”mager produktion”, se Moody, *Workers in a Lean World*, kapitel 4-5; och Charlie Post & Jane Slaughter, *Lean Production: Why Work is Worse Than Ever and What's the Alternative* (Detroit, MI: Solidarity Working Paper, 2000)

världen har blivit centra för arbetsintensiv sammansättning och produktion av delkomponenter (de nyligen industrialiserade länderna som Mexico, Brasilien, Sydafrika, Sydkorea, Taiwan). De har blivit förlängningar av den kapitalistiska ackumuleringen, vars centra finns inom Nord. Stora delar av världen (söder om Sahara) har emellertid i bästa fall förblivit platser för råvaruutvinning – eller i värsta fall väldiga arbetskraftsreserver – som utmärks av extrem fattigdom och hungersnöd skapad av kapitalism och naturkatastrofer.

Global styrning

Hardt och Negris påstående att nationalstaten och inomimperialistisk rivalitet minskat i betydelse genom Imperiets uppstigande och olika institutioner för global styrning (Världsbanken, IMF, WTO, G7, EU, NATO etcetera) saknar både teoretisk och empirisk rimlighet.

Nationalstatens ”minskade effektivitet” kan helt klart ses genom utvecklingen av en hel rad av globala juridisk-ekonomiska organ som GATT, WTO, Världsbanken och IMF. Produktionens och cirkulationens globalisering, vilka har understötts av denna övernationella juridiska struktur, tränger undan de nationella juridiska strukturerna. Det är tydligt att denna övernationella juridiska struktur varit avgörande för att förändra den politiska miljön för kapitalistisk ackumulering under de två senaste decennierna. Det är också tydligt att nyliberalismen – nedmonteringen av lagar som begränsade företagets handlingsfrihet hemma och utomlands – skulle ha varit omöjlig utan dessa globala juridisk-ekonomiska organ.

Men dessa transnationella organisationers ökande betydelse betyder inte, som Hardt och Negri uttrycker hävdar, att ”statliga funktioner och konstitutionella element effektivt har förskjutits till andra nivåer och makter.” Tvärtom, för att dessa globala politiska organ skall kunna fungera effektivt så måste den nationalkapitalistiska staten stärkas på många sätt. Kim Moody presenterar ett alternativt synsätt. De transnationella företagen har varken en önskan eller förmågan att kunna skapa en världstat. De har istället valt ett system med multilaterala avtal och institutioner som de hoppas skall ge världsmarknaden den nödvändiga sammanhållningen och ordningen. Företagen har försökt att genom sina ”egna” regeringar förhandla fram regleringar – genom GATT, WTO och olika regionala och multilaterala handelsavtal. De har också omvandlat några av de gamla Bretton Woodsinstitutionerna, framför allt Världsbanken och Internationella Valutafonden.⁹ För att säkra dessa företags ohämmade handlingsfrihet och skydda deras privata egendom, behöver dessa globala politiska institutioner nationalkapitalistiska stater som är kapabla att avnationalisera industrier, avskaffa sociala välfärdsprogram och arbetsmarknadslag, avreglera kapital-, arbets- och varumarknaderna samt att tygla utmaningar underifrån. För att uttrycka det enkelt, snarare än att symbolisera ett enkelt uppåttåg av den politiska makten från nationalstaten till de globala juridiskekonomiska organen så förstärker utvecklingen av WTO, EU med flera nationalstatens roll.

Hardt och Negri fortsätter på den inslagna vägen. De påstår att ”imperiet är ett decentraliserat styrelsesätt utan ett specifikt territorium, som undan för undan inkorporerar hela det globala rummet inom sina expanderande gränser” vilket medför ”att vad som brukade vara en konflikt eller konkurrens bland flera imperialistiska makter ur viktiga har aspekter ersatts av idén om en enda makt som överdeterminerar dem alla, strukturerar dem på ett enhetligt sätt och behandlar dem på ett gemensamt sätt som är avgjort postkolonialt och postimperialistiskt”.

Ideologiska förändringar

Naturligtvis kan man inte förneka att det har ägt rum ett tydligt ideologiskt skifte i rättfärdigandet av imperialistiska militära angrepp sedan de byråkratiska ”kommunistregimerna” kollapsade i öst. Försvar av ”mänskliga rättigheter” och ”krig mot terrorismen” har ersatt

⁹ Kim Moody, *Workers in a Lean World*, s. 137.

”antikommunism” eller det ”nationella intresset” för att försvara USAs och NATOs krig från Serbien till Afghanistan. Men precis som skapandet av transnationella organisationer inte har avlöst nationalstatens nedgång så har inte heller det nya ideologiska rättfärdigandet av imperialistisk aggression inneburit slutet för inomimperialistiska konflikter.

Helt klart är det så att den amerikanska kapitalistklassen och dess stat innehar en politisk och militär position som är unik bland de avancerade kapitalistiska makterna. Ingen annan imperialistisk makt kan visa en politisk och militär styrka som är jämförbar med den amerikanska. Men USA:s förnyade och förstärkta politiska och militära (och ekonomiska) hegemoni inom den kapitalistiska världen markerar inte slutet på inomkapitalistisk och inomimperialistisk rivalitet – den ändrar snarare dess form.

Det finns ett flertal exempel på skarpa konflikter mellan de avancerade kapitalistiska makterna under den senaste tiden. Det dök nästan omedelbart upp sprickor inom den imperialistiska koalitionen som backade upp USA:s och Storbritanniens ”krig mot terrorismen” efter det att talibanregimen hade avsatts. De flesta EU-länderna, med undantag av Blairs regering (som möter motstånd inom Labour), motsätter sig skarpt en ensidig amerikansk militär aktion för att genomföra ett regimskifte i Irak. Det finns också klara meningsskiljaktigheter om hur man skall hantera Mellanösternkrisen, där större delen av den europeiska styrande klassen är lika skarpt kritiska till Bushadministrationens vägran att tygla sionisterna, i syfte att kunna återupprätta en proimperialistisk ”stabilitet” i Israel-Palestina.

Inomimperialistiska konflikter

Konflikter mellan de stora imperialistiska makterna är inte begränsade till politiska och militära frågor i ”kriget mot terrorism”. De finns också inom den globala ekonomiska politiken. Samtidigt som det råder konsensus bland den kapitalistiska världens styrande klasser vad gäller nyliberalism och frihandel finns också spänningar. Ilskan över att USA införde tullar på utländskt stål är det tydligaste exemplet. För att citera Alex Callinicos har WTO, EU, IMF, G7, NATO och nästan alla de globala juridisk-ekonomiska organen ”formats av de konflikter som splittrar dessa länder, framför allt USA mot Japan och EU (som långt ifrån är en homogen enhet).”¹⁰

De fortsatta inomimperialistiska konflikterna orsakas av den världskapitalistiska ekonomins ojämna och kombinerade utveckling. Internationaliseringen av mager produktion har tagit sig formen av regionala produktionskedjor. De transnationella företagen som styrs från USA, Västeuropa eller Japan utlokaliserar delar av produktionen och sammansättningen till områden i periferin – de amerikanska till Mexico och delar av Latinamerika, de västeuropeiska till södra och östra Europa och de japanska till Östasien. Merparten av de färdiga produkterna säljs i världsekonomins ”kärna”. Så de regionala handels- och produktionsblocken i Nordamerika, Europa och Östasien konkurrerar med varandra på marknaden i Nord och försöker samtidigt hela tiden få tillgång till varandras produktionskedjor i Syd.

Till sist omdefinierar Hardt och Negri i grunden relationen mellan kapital och arbete i Imperiets ”decentraliserade” och ”utjämnade” värld, i vilken ”makt sprids i nätverk genom rörliga och tydliga kontrollmekanismer” och ”immateriellt arbete och samverkan blir den dominerande produktivkraften”.

Produktion går inte längre att skilja från reproduktion, produktivkrafter sammansmälter med produktionsförhållanden, konstant kapital tenderar att bildas och representeras av variabelt kapital – det vill säga i hjärnor, kroppar och samverkan mellan produktiva subjekt. Sociala subjekt är samtidigt producenter och produkter av denna enhetliga maskin. I denna nya

¹⁰ Callinicos, *Negri in Perspective*, s 52.

historiska formation är det inte längre möjligt att identifiera ett tecken, ett subjekt, ett värde eller en praxis som står ”utanför.”

”Mängden” som motstånd

Alla de som i denna värld är underkastade den kapitalistiska produktionens och reproduktionens svängningar – oavsett om de arbetar kollektivt i fabriker under kapitalets kommando eller är uteslutna från produktionen på grund av arbetslöshet, påtvingad migration eller liknande – är delar av ett nytt revolutionärt subjekt. Enligt Hardt och Negri så har ”mängden (the multitude) internaliserat bristen på plats och fixerad tid; den är rörlig och flexibel och den föreställer sig bara framtiden som en totalitet av möjligheter som sträcker ut sig i alla riktningar.” Nästan vilka ”negativa” handlingar som helst – arbetsvägran, migration från en del av världen till en annan, konfrontationer med polisen, strejkaktioner – är lika kraftfulla motståndsformer därför att ”på grund av Imperiets konstruktion och globaliseringen av ekonomiska och kulturella förhållanden, så kan Imperiets reella centrum attackeras från vilken infallsvinkel som helst.”

Beskrivningen, att ”mängden” konfronterar Imperiet från alla infallsvinklar och genom alla ”vägrarhandlingar”, vilar på det tveksamma påståendet att produktionen har ”informationaliserats” och att den sociala produktionen har ”decentraliserats” och spridits ”jämnt” över jorden. Som vi har sett ser verkligheten helt annorlunda ut – industriproduktion dominerar fortfarande under kapitalismen och industriproduktionens centra är ännu geografiskt koncentrerade till det avancerade kapitalistiska nord och till valda delar av syd.

Det är inget att bli förvånad över att industriarbetarklassens potential och faktiska makt har minskat under de senaste trettio åren. Självklart har tjugo år av politiska nederlag och kapitalets ekonomiska omstrukturering underminerat självförtroendet och arbetarnas förmåga att agera i produktionens hjärta och på gatorna. Vi har emellertid under det senaste decenniet börjat se en vändning i klasskampen, som återigen demonstrerar de organiserade arbetarnas makt i ekonomins strategiska sektorer. Med början i strejkerna inom den offentliga sektorn i Frankrike – i vilka arbetarna inom transport, post och telekommunikation gick i spetsen – så har vi sett ett nytt uppsving av aktioner inom industrin i Västeuropa och i mindre utsträckning i USA (där strejken vid UPS 1997 är det viktigaste exemplet).

Denna nya kampvåg mot effekterna av mager produktion och nyliberalism har omvandlats till politisk kamp – politiska strejker av masskaraktär mot privatisering och nya allianser mellan sektorer av den europeiska arbetarrörelsen och antikapitalistiska ungdomsgrupper inom den globala rättviserörelsen. Denna allians är mycket skörare i USA, där fackföreningsbyråkratin är för krig och det demokratiska partiet hela tiden har distanserat sig från den globala rättviserörelsen. Anti-WTO-demonstrationernas styrka och genomslag i Seattle 1999 uppstod genom enighet mellan unga rättvisaktivister och militanta transportarbetare (för det mesta arbetare vid UPS), hamnarbetare och stålarbetare.

Hardt och Negris påstående om ”mängden” är inte bara en realistisk beskrivning av relationen mellan arbete och kapital idag, utan har en lång och problematisk politisk historia. Negri påstod först i slutet av 1970-talet att ett nytt ”revolutionärt subjekt” hade ersatt den ”kollektive arbetaren” i Norditaliens stora fabriker samtidigt som kampvågen, som började 1968-69, krossades genom växande arbetslöshet och genom att arbetsgivarna gjorde sig av med militanta arbetare. Negri och ”autonomi”-rörelsen inom den revolutionära vänstern påstod att den ”sociala arbetaren” – det vill säga alla som kapitalismen förtryckte (anställd som arbetslös) – hade blivit den sociala revolutionens nya kraft. Faktum är, att Negri och hans följeslagare gav de arbetslösa en upphöjd position – de som ”vägrade att arbeta”. De här idéerna fungerade som tröst för en politisk strömning vars stöd bland industriarbetarna hade

försvunnit i slutet av 1970-talet, och som därefter fanns bland studenter och arbetslösa ungdomar. De här idéerna rättfärdigade emellertid också desperata politiska handlingar av vilka den mest anmärkningsvärda var de ökande ideologiska och fysiska attackerna på organiserade och anställda arbetare för deras ovillighet att ”vägra att arbeta”.¹¹

Idag ägnar sig ingen av de strömningar som påverkades av Negri och autonomisterna – som till exempel Tute Bianche i Italien – åt fysiska attacker på organiserade arbetare. Samtidigt som Tute Bianchi ägnar sig åt rena icke-våldsaktioner så agerar de ofta mot polisen utan att beakta de verkliga styrkeförhållandena i samhället. I praktiken ersätter de ofta arbetarnas massaktioner med sina egna modiga icke-våldsaktioner. Hardt och Negris teorier inte bara rättfärdigar en sådan praxis, utan motarbetar aktivt det svåra strategiska tänkandet om hur man bygger allianser mellan antikapitalistisk ungdom och arbetare, vilket är avgörande för att den nya kampen för global rättvisa skall lyckas.

Charles Post

Ur *International Viewpoint* nr. 341

Översättning: Ingemar Sandström

---

¹¹ För en diskussion om de italienska autonomisternas utveckling under 1960- och 70-talet, se T. Abse, ”Judging the PCI”, *New Left Review* 153 (September-October 1985).

Claudio Katz: Världsherravälde i vår tid

USA-hegemoni, Imperium eller imperialistisk rivalitet?

Det förnyade intresset för teorier om imperialismen har förändrat debatten om globaliseringen. Tidigare låg fokus nästan uteslutande på kritik av nyliberalismen och på globaliseringens särdrag. Det är den fördjupade sociala krisen i tredje världen, det ökade antalet väpnade konflikter och den allt hårdare konkurrensen länder emellan som på nytt väckt intresset för det teoretiska begreppet imperialism såsom det utvecklades av marxismens förgrundsgestalter under 1900-talet. Marxistisk imperialismteori skapar begrepp för att hantera två typer av problem. Å ena sidan att klargöra karaktären av de härskarrelationer om råder mellan kapitalisterna i centrum och folken i den globala periferin. Å andra sidan förhållandet mellan de stora imperialistmakterna i varje skede av kapitalismens utveckling. Vilken bäring har dessa teorier idag? I vilken utsträckning kan de bidra till förståelse av dagens politiska verklighet?

De globala skillnaderna

Den extremt ojämlika inkomstfördelningen i världen är något som i sig anger hur viktig teorin om imperialismen är. Med tanke på att förmögenheten hos jorden tre rikaste människor överstiger bruttonationalprodukten i 48 av jordens länder och att en människa dör av svält var fjärde sekund är det svårt att bortse från den ökande klyftan mellan de utvecklade industriländerna och u-länderna. Ingen kan idag på allvar hävda att denna ojämlikhet är något övergående som globaliseringens välgörande krafter kommer att rätta till. Länderna i periferin är inte bara globaliseringens förlorare, de utsätts i ökande grad för de inkomstöverföringar som historiskt är det som bromsat deras utveckling.

Det är en åderlåtning som lett till en intensifiering av den redan extrema fattigdomen i de 49 fattigaste länderna och till en förvriden kapitalackumulation i de beroende halvindustrialiserade länderna. Tillväxten i de sektorer som är inlemmade i den globala internationella arbetsdelningen sker på bekostnad av den ekonomiska aktivitet som riktar sig mot de interna marknaderna och de lokala behoven.

Analysen av imperialismen tillhandahåller ingen konspirationsteori som förklaring till underutvecklingen, lika lite som den frikänner de lokala regeringarna från ansvar för situationen. Den ger helt enkelt en förklaring till kapitalackumulationens polarisering i världsmåttstock och till de faktorer som upprätthåller den.

Det vidgade spelrum för självständig utveckling som på 1800-talet möjliggjorde Tysklands och Japans uppstigande till stormakter finns i dagen läge inte för Brasilien, Indien eller Korea. Dagens ekonomiska världskarta kännetecknas av centrums ”stabla arkitektur” och en underutvecklingens ”flytande geografi” – där inbördes förändringar i status mellan de beroende länderna i periferin är det enda som kan ske.¹

Teorin om imperialismen härleder dessa gigantiska asymmetrier till det systematiska överförandet av värden som skapas i periferin till kapitalismens centrum – en värde-

¹ Jag har analyserat detta i: Claudio Katz, “New economic turbulences”, IV 330, Maj 2001; ‘Las crisis recientes en la periferia’, *Realidad Económica* nr 183, Oktober-november 2001, Buenos Aires.

Polariseringen mellan centrum och periferi erkänns också av forskare som klassificerar länder i fyra hierarkiska kretsar (centralmakter, länder som erhåller utlandsinvesteringar, potentiella mottagare av utlandsinvesteringar och periferins ekonomier) och som menar att de enda förändringar som är troliga är mellan andra och tredje nivån. Se Charles Albert Michalek, ‘La séduction des nations’, *Economica*, Paris 1999 (Kapitel 2)

överföringen vars konkreta former är försämrade handelsvillkor, finansiell utplundring och det direkta överförandet av industriella profiter. De politiska följderna av åderlåtningen visar sig i att de härskande klasserna i periferins länder förlorar sin självständighet och i Förenta Staternas alltmer utbredda militära närvaro.

Alla dessa aspekter av den nutida imperialismen är tydliga i dagens latinamerikanska verklighet.

Motsättningar i periferin

Sedan mitten av 1990-talet har sammanbrottet för de ännu svaga inhemska marknaderna drabbat Latinamerika med full kraft. Flertalet drabbade länder uppvisar ett likartat krismönster, där kapitalflykt resulterar i devalveringar, ökad inflation och minskad köpkraft. Krisen innebär att många banker riskerar att gå omkull. Då staten går in och tar över deras åtaganden ökar den offentliga skuldsättningen i sådan omfattning att inflationsbekämpning försvåras och statens förmåga att agera självständigt inom penning- och skattepolitiken blir närmast obefintlig.

Att kriserna har sitt upphov i den imperialistiska dominansen, och inte bara i tillämpandet av nyliberal politik, framgår av att detta varit den dominerande ekonomiska politiken också i länderna i centrum. De ekonomiska sammanbrotten i Latinamerikas länder är betydligt mer djupgående än skälvingarna i den ekonomiska strukturen i USA, Europa eller Japan. Kännetecknande för situationen i Latinamerika är periodiska kriser i exportråvarornas prisnivåer, upprepade inställda skuldåterbetalningar och fragmentering av utbytet i de lokala industrisektorerna. Periferin är mer sårbar för svängningar i den internationella konjunkturen eftersom en större andel av dess ekonomiska aktivitet riktar sig mot centrums marknader.

Den imperialistiska ordningen ger de utvecklade ekonomierna möjlighet att delvis förflytta sina ekonomiska problem till de beroende länderna. Det är en förklaring till att den nuvarande ekonomiska nedgångens asymmetriska och icke-generella karaktär. Fastän krisen i periferin är fullt jämförbar med trettioalets depression är en sådan djup nedgång bara en av flera möjliga scenarier för ekonomierna i centrum. Privatiseringspolitiken har inte givit lika omfattande ekonomiska skador i olika regioner. Thatchers politik ökade fattigdomen i Storbritannien, men samma politik har i Argentina lett till uppkomsten av undernäring och av totalt utblottade sociala skikt. Den politik för ökade inkomstklyftor som i USA leder till minskade löner ger i Mexikos fall fattigdom och massiv emigration. Frihandels utbredning har försvagat Japans ekonomi men har förött Ecuador. Dessa skillnader är en följd av de olika ländernas plats i den globala ekonomiska strukturen.

Beroendeställningen är den huvudsakliga orsaken bakom den stora ekonomiska nedgången i Latinamerika sedan mitten av 1990-talet. Kontinenten faller tillbaka i 1980 talets - det förlorade årtiondet - förhållanden. Bruttonationalproduktens tillväxt har i genomsnitt stagnerat och var 0,3 procent förra året och kommer att vara runt 0,5 procent 2002.

Den imperialistiska dominansen är grundorsak till de väldiga ekonomiska obalanser som givit upphov till Mexicos handelsunderskott, till att de brasilianska myndigheterna förlorat kontrollen över skattesystemet och till produktionens kollaps i Argentina. Varje sådan omvälvning skapar kedjereaktioner i intilliggande länder. De nyliberala ekonomerna försöker analysera särdragen i de olika ländernas krisreaktioner men ser inte det generella mönstret. Eftersom de vägrar se det imperialistiska förtrycket så tvingas de regelbundet ändra sina förklaringsmodeller och skyndar sig att göra narr av det som var förra halvårets krisrecept.

Men efter att Free Trade Area of the Americas (FTTA) nu sjösatts så har det blivit i det närmaste omöjligt att undvika att göra en analys av imperialismen. Syftet med detta projekt är att utvidga USA:s export och därmed förhindra etablerandet av europeisk konkurrens samt att befästa den amerikanska kontrollen över det som blir resultaten av de nyliberala åtgärderna – privatiseringar, lukrativa kontrakt inom offentlig sektor, betalning för patent, etc. FTFA är ett nykolonialt avtal som inför det man kallar frihandel i Latinamerika utan någon som helst motsvarighet gentemot Förenta staternas marknad. Bushregeringen införde nyligen att antal nya handelsregler som förhindrar export av högteknologi till Latinamerika och samtidigt hindrar 293 regionalt producerade varutyper från försäljning på USA:s marknad. Dessa handelshinder gäller framför allt på stål-, textil- och jordbruksområdet. Dessutom har

Bushadministrationen bundit sig till ett hjälpprogram för det egna jordbruket som inom den närmaste tioårperioden kommer att vara ett dråpslag för Latinamerikas export av soja, vete och majs.²

FTFA är ett typexempel på imperialistmakternas dubbla budskap. Man predikar frihandel för andra men är själva protektionister. När avtalet väl börja gälla kommer det att leda till sammanbrott för hela industrisektorn i länder som Brasilien, för Mercosur och andra regionala handelsöverenskommelser. Efter ett årtionde av nyliberalism så övertygar inte frihandelsbudskapet längre. Det är uppenbart att ett lands välstånd inte är beroende av dess ”kontakt med den globala marknaden” utan på hur det är infogat i den ekonomiska världsordningen. Utrikeshandels andel av BNP är till exempel betydligt högre i Afrika (45,6%) än i Europa (13,8). Trots det är Afrika världens fattigaste region.³ Afrika är det mest belysande exemplet på den ofördelaktiga position i den internationella arbetsdelningen som tillkommer periferins ekonomier.

Politisk rekolonialisering

Den återkolonialisering som utgör den politiska sidan av imperialismens ekonomiska dominans av periferin kännetecknas av att de lokala härskande klasserna blir allt mer intimt förbundna med sina motsvarigheter i centrum. Genom finansiellt beroende, utförsäljning av nationella naturresurser och privatisering av de viktigaste offentliga tillgångarna knyts de lokala härskarna till imperialistmakternas intressen. Internationella valutafonden (IMF) har idag hand om den ekonomiska politikens stora drag och amerikanska utrikesdepartementet spelar en liknande roll vad det gäller politiska beslut. Ingen president i Latinamerika tar några viktiga beslut utan att konsultera den amerikanska ambassaden.

I motsats till perioden mellan 1940 och 1970 så strävar dagens kapitalister i Latinamerika inte efter att stärka den egna marknaden genom imports substitution. Första prioritet är att alliera sig med utländska bolag, för de regionalt härskande klasserna är till viss del utlandsskuldernas profitörer, de har gynnats av finans- och kreditmarknadernas avreglering, av privatiseringarna och avregleringarna på arbetsmarknaden. Det finns också tjänstemannaskikt som är mer lojala gentemot imperialismens institutioner än mot nationalstaten. De är utbildade vid amerikanska universitet och uppknutna till internationella organ och stora företag. Deras karriärer är mer beroende av dessa institutioner än av att staterna som de regerar fungerar effektivt.

Rekolonialiseringen fördjupar krisen i de politiska systemen. Regeringskriserna i Paraguay, Ecuador, Peru och Argentina bottenar i att regimerna förlorat sin legitimitet på grund av att de så uppenbart är underordnade IMF. Efter en lång process i vilken de

² Carlos Montero, 'Efecto en América Latina de nuevos subsidios al agro en EEUU', (*ATTAC*, Maj 29, 2002)

³ Samir Amin, 'Africa: living on the fringe', *Monthly Review*, vol. 53, nr 10, Mars 2002

traditionella partiernas auktoritet urholkats uppstår nu bräckliga regeringar utan förmåga att utöva verklig regeringsmakt och i förlängningen hotar statsmakten som sådan att bryta samman. Det är kulmen på en erosionsprocess för institutioner som blivit helt okänsliga för folkliga behov och agerar som imperialismens redskap. När själva det konstitutionella politiska ramverket hotar att falla sönder så uppmuntrar det amerikanska utrikesdepartementet en återgång till diktaturmetoderna från förr, även om man försöker dölja dem bakom en fasad av ny konstitutionell rekvisita.

Det var uppenbart i kuppöversöket i Venezuela i april 2002. Avsättandet av Venezuelas nationalistiska regering står högt på USA:s dagordning, jämte att utvidga handelsembargot mot Kuba, att undergräva zapatisternas ställning, förberedelser för att möta en progressiv utveckling i Brasilien och att neutralisera folkupproret i Argentina. Man överväger möjligheten upprätta rena protektorat i det man betraktar som ”misslyckade statsbildningar”. Huvudkandidater för en återgång till ett sådant här öppet kolonialt styrelseskick är Colombia och Haiti. I andra världsdelar är Jugoslavien, Ruanda, Afghanistan, Somalia och Sierra Leone aktuella för den här typen av styrelseform.⁴ På senaste tiden har Argentina lagts till listan av land där sådana här åtgärder kan bli nödvändiga.

Militär interventionism

”Plan Colombia” är det viktigaste testet på användandet av en sådan här mer krigisk form av interventionism i Latinamerika. Pentagon har redan lagt förevändningarna om ett ”krig mot narkotikahandeln” åt sidan och efter att man tvingat regeringen att avbryta fredsförhandlingarna har ett militärt fälttåg inletts mot gerillan. Strategin att minimera den direkt närvaron av amerikansk trupp och därmed undvika amerikanska förluster (av rädsla för ett nytt ”Vietnamsyndrom”) leder till ökad blodspillan bland de ”infödda”.

Kriget i Colombia handlar om att återupprätta statsauktoriteten i ett sönderstyckat land och återskapa villkoren för imperialismens exploatering av regionens strategiska resurser. Som konspirationerna i Venezuela visar handlar det i hög grad om att garantera USA:s oljeförsörjning. Detta är också bakgrunden till CIA:s nyligen upprättade strategiska centrum i Ecuador.

Imperialismens militära ledning inriktar sig på att bygga upp snabba och rörliga insatsstyrkor. I det syftet har man decentraliserat Panamakommandot och inrättat nya baser i Vieques, Mantas, Aruba och El Salvador. Det amerikanska militära nätverket innefattar 51 baser över hela jordklotet som kan åstadkomma samtidig mobilisering av 60 000 soldater i hundra olika länder på några få dagar.⁵ Terroristaktioner mot Kuba eller till och med nya invasionsplaner finns ständigt närvarande som tänkbara uppgifter.

Den aggressiva militära inriktningen har vunnit i styrka efter elfte september. Man satsar medvetet på att få igång USA:s ekonomi genom upprustning och förutser möjligheten av krig med Irak, Iran, Nord Korea, Syrien och Libyen. Medan Förenta staterna hyser fem procent av jordens befolkning men står för 40 procent av militärutgifterna och påbörjat en modernisering av sina ubåtar, projekterar nya flygplanstyper och utformar (bland annat inom ramen för Star Wars-programmet) nya militära användningar av informationsteknologin.

Militär aggression är imperialismens reaktion på det sönderfall som drabbar stater, ekonomier och hela samhällsstrukturer i periferin som en följd av just USA:s växande dominans över periferin. Det är skälet till att ”kriget mot terrorismen” har en del likheter med klassiska koloniala fälttåg. Återigen demoniseras fienden för att legitimera massakrer

⁴ ‘El fantasma del protectado’, *Clarín*, Juni 9, 2002.

⁵ ‘US military bases and empire’ (editorial), *Monthly Review*, vol. 53, nr 10, Mars 2002

på civilbefolkningen i de främmande länderna och inskränkningar av de demokratiska rättigheterna i hemlandet. Men i takt med att kriget framskrider rubbas den politiska och sociala strukturen ytterligare. Den instabilitet som den ekonomiska plundringen, den politiska "balkaniseringen" och söndertrasandet av samhällsväven åstadkommit görs permanent av en imperialism försatt på stridsfot.⁶

De här konsekvenserna syns tydligast i Latinamerika och Mellanöstern, två zoner som är strategiskt viktiga för Pentagon eftersom de innehar stora oljeresurser och är de områden där konkurrensen med Japan och Europa om marknadsandelar är hårdast. Det är dessa strategiska nyckelpositioner som gör dem till fokus för imperialismens maktutövning och gör att de genomgår mycket likartade samhällsprocesser – sönderfallande stater, försvagning av de lokala härskande klassernas makt och kris för de politiska systemen.

Den nyliberala ödestron

Ekonomisk exploatering, politisk rekolonialisering och militär interventionism är hörnstenarna i dagens imperialistiska världsordning. En del analytiker nöjer sig med att uppgivet beskriva detta förtryck som ett obönhörligt öde. Andra framställer klyftan mellan "globaliseringens vinnare och förlorare" som ett "framåtskridandets pris" utan att bry sig om att svara på frågan varför detta pris måste betalas hela tiden, och alltid av befolkningen i de länder som redan betalt gång på gång.

Nyliberalerna brukar hävda att utvecklingen kommer till de länder som kan locka till sig utländskt kapital – som kan "förföra" de internationella bolagen till att investera i deras land. Men de beroende länder som valt denna väg tidigare bär idag de största bördorna av de "ekonomiska kristecken" som den internationella ekonomin uppvisar. De som mest konsekvent fört en privatiseringspolitik har förlorat mest i köpslagan på det globala torget. I sin strävan att underlätta för imperialistiskt kapital har man avskaffat de begränsningar som tidigare förhindrat utplundring av naturtillgångar. Idag får det betala priset i form av försämrade bytesrelationer, växande finansiell instabilitet och en alltmer osammanhängande industriell struktur.

En del nyliberaler menar att dessa effekter kommer av att man inte genomfört deras föreslagna åtgärder i full skala, som om ett decennium av negativa erfarenheter inte räcker som bevis på vart deras recept leder till. Åter andra menar att underutvecklingen beror på karaktärsegenskaper hos befolkningarna i periferins länder, på korruptionens järngrepp eller på den kulturella omognaden hos tredje världens folk. Idag berättigar man härskarnas överlägsenhet inte med hänvisning till rasegenskaper utan med deras överlägsna kunskaper och beteendemönster.

Gränslöst Imperium?

Toni Negris och Michael Hardts omfattande argumentation för att globaliseringen har suddat ut gränserna mellan den första och den tredje världen är en allvarlig utmaning mot tidigare teorier om imperialismen.⁷ De anser att en ny form av globalt kapital, som använder FN, G8- gruppen, IMF och Världshandelsorganisationen (WTO) som redskap, har skapat ett sammanhängande imperium som sammanlänkar de härskandes olika fraktioner i centrum och periferi till ett globalt förtryckarsystem.

⁶ Phil Hearse, "The Politics of the War on Terrorism", IV 335; Yvan Lemaitre, 'La paix et la justice impossibles' and Christian Piquet, 'Nouvelle donne, nouveaux défis', *Critique Communiste*, nr 165, Vinter 2002; Janette Habel, 'États Unis-Amérique Latine', *Contretemps* nr 3, Februari 2002

⁷ Antonio Negri & Michael Hardt, 'Empire', (Cambridge, MA, 2000); Tony Negri 'El imperio, supremo estadio del imperialismo', *Desde los cuatro puntos*, nr 31, Maj 2001; Toni Negri, 'Imperio: el nuevo lugar de nuestras conquistas', *Cuadernos del sur*, nr 32, November 2001.

Det är en karaktäristik som förutsätter en mycket långt gången homogenisering av den kapitalistiska utvecklingen, som verkar svår att leda i bevis. Alla statistiska uppgifter om investeringar, sparande eller konsumtion tyder tvärtom på att skillnaderna ökar mellan ekonomierna i centrum respektive periferin, och visar dessutom på att det sker en polarisering både av ackumulationsprocessen och i hur hög grad de ekonomiska kriserna drabbar olika ekonomierna. Förenta staternas välstånd de senaste tio åren står i bjärt kontrast till den allmänna krisen i u-länderna. Periferins sociala kris saknar också motsvarighet i Europa. Det finns inte heller några tecken på en utveckling mot jämställd status mellan bourgeoisien i USA och den i Venezuela eller några likheter mellan den argentinska krisen och den japanska. Långt ifrån att göra kapitalets reproduktion likartad över klotet så fördjupar globaliseringen den tudelade karaktären av processen.

Visst är det så att bindningen mellan de härskande i periferin och de stora bolagen är starkare än förr, och visst breder fattigdomen ut sig i kapitalismens hjärtland. Men de här mönstren har inte förvandlat något beroende land till ett kapitalistiskt centrum och inte heller gjort någon nation i centrum till ett u-land. De tätare förbindelserna mellan de härskande klasserna existerar sida vid sida med befästheten av den historiska klyfta som råder mellan industriländer och u-länder.

Den makt som ungefär tjugo länders kapitalister har över jordens övriga 200 länder är det tydligaste beviset på att den hierarkiska organiseringen av världsekonomin är bestående. Genom FN:s säkerhetsråd utövar de sitt militära herravälde. WTO är deras instrument för att kontrollera handeln och IMF garanterar deras finansiella kontroll över hela världen.

Antagandet om uppkomsten av en transnationell borgarklass grundar sig på att man i analysen förväxlar "bindningar" med "maktindelning". Om en sektor av periferins kapitalister integreras tätare med sina allierade i centrum betyder det inte att de delar världsherraväldet eller att deras strukturella svaghet minskar. Medan amerikanska företag exploaterar Latinamerikas arbetare så deltar den brasilianska eller peruanska borgarklassen inte i utsugningen av USA:s proletariat. Fastän det skett ett enormt språng i internationaliseringen av ekonomin så verkar kapitalet fortfarande inom den imperialistiska ordningens ram, vars grund är centrum-periferistrukturen.

Klasser och stater

Vissa skribenter hävdar att inte bara kapitalet blivit transnationellt utan i själva verket också stater och klasser genomgår en sådan process.⁸

Den här tesen sätter likhetstecken mellan den regionala integrationen och ett historiskt överskridande av nationalstaten som ekonomisk/politisk arena, utan att uppfatta skillnaden mellan en sammanslutning av imperialistiska grupper (med olika nationellt ursprung) och rekolonialiseringen av periferin. Det är till exempel en himmelsvid skillnad på de processer som representeras av EG och FTAA. Man bör inte sammanblanda en allians mellan olika dominerande sektorer av världsmarknaden (EG) med en specifik världsmakts nykoloniala planer (FTAA).

I verkligheten är det bara den högre byråkratin i periferins länder som till fullo är en "transnationell" social grupp. Det är människor vars lojalitet till IMF eller WTO är starkare än till de nationalstater de regerar, och kanske kan man utifrån perspektiv och agerande hos den här gruppen av funktionärer ana klassintresset hos en framtida, verkligt transnationell härskarklass i tredje världen. Men utvecklingen av en sådan är ännu bara en möjlighet och inte något man kan iaktta idag, i synnerhet inte i länder i den "högre

---

⁸ William Robinson, 'Global capitalism and nation-state-centric', *Science and Society*, volume 65, nr 4, Winter, 2001-2002

periferin” (länder som Brasilien och Syd Korea) där den härskande klassens intressen är mer knutna till kapitalackumuleringen på den egna inre marknaden. Situationen är en helt annan i de mindre länderna (som till exempel i Centralamerika) vars ekonomier i hög grad är integrerade i en stormakts marknad. De här skillnaderna gör det uteslutet att hävda att det pågår en likformig transnationalisering av stater och klasser.

Några av dem som försvarar tesen om ett världsimperium trycker på att när det kommer till verkligt agerande så är enigheten mellan klasserna i centrum och periferi mycket större än vad skillnaderna i nationalekonomernas förlegade indikatorer visar. Det är sant att en hel del av dessa parametrar är helt otillräckliga för att utläsa de verkliga konsekvenserna av globaliseringen men det finns mängder av tecken på utvecklingsklyftan mellan centrum och periferi. Den ökade ojämlikheten kan ses på varje nivå; produktivitet, inkomstutveckling, konsumtion eller ackumulering.

Det är lika falskt att påstå att det uppkommit en ny form av ”global stat” som suddar ut distinktionen mellan härskande och rekolonialiserade länder. Det är bara att titta på det ynkliga inflytande som tredje världens borgarklass har över besluten i FN, IMF, WTO eller Världsbanken. De härskande klasserna i periferin är inte offer för underutvecklingen och de gör väldiga profiter på att exploatera arbetarna i sina egna länder. Men detta faktum innebär inte att de dessutom har global makt.

Teorin om Imperiet känns inte vid att tredje världens borgarklass har denna marginella roll och underskattar imperialismens makt över periferins strategiska sektorer. Men noterar inte att denna underordning inte är rent kolonial – den handlar i huvudsak inte om att lägga beslag på råvaror eller om direktkontroll av territorium – utan består framför allt av mekanismer för kontroll av u-ländernas strategiska sektorer.⁹ Denna makt utövas inte genom mystisk någon ”världsmakt” utan med militära och diplomatiska medel av varje stormakt inom vars och ens intressesfär. USA spelar en mer framträdande roll i Plan Colombia än i konflikterna på Balkan och Europas direktengagemang i motsättningarna runt Medelhavet kan inte jämföras med dess åskådarplats vad gäller utvecklingen av FTAA. Det är specifika intressen hos olika imperialistiska grupper som blir till stormakternas geopolitiska agerande, något som Imperiets teoretiker inte tycks inse.

Tillbaka till industrikapitalismen?

Majoriteten av de som kritiserar den nyliberala politiken i periferin inser att beroendepositionen är den viktigaste orsaken till underutvecklingen. Men de tänker sig att lösningen är en ”annan sorts kapitalism”. Idag föreställer man sig dock inte den alternativa utvecklingen som nationella projekt med importsubstitution i fokus - vilket var ledord för CEPAL (Ekonomiska Kommissionen för Latinamerika och Karibien) – utan man tänker sig en regional modell baserad på reglerade inhemska marknader. Man förespråkar en keynesiansk politik, för att bygga ”välfärdsstater i periferin”, som ska understödjas av institutionella omvandlingar (få bukt med korruptionen, återupprätta myndigheternas legitimitet) och man ämnar förändra handelspolitiken (mer protektionism), finanspolitiken (begränsa avbetalningarna på skulderna) och industripolitiken (åter inrikta produktionen mot de lokala behoven).¹⁰

Men hur kan man bygga ”effektiv kapitalism” i länder som systematiskt dräneras på sina tillgångar? Hur kan vi idag åstadkomma något som de styrande misslyckades med i mitten

⁹ John Bellamy Foster, ‘Imperialism and empire’, *Monthly Review*, volume 53, nr 7, December 2001; Daniel Bensaïd, ‘El imperio estado terminal?’, *Desde los cuatro puntos* nr 31, Maj 2001; Daniel Bensaïd, ‘Le nouveau désordre mondial’, *Contretemps*, nr 2, September 2001

¹⁰ Den har typen av ståndpunkter kommer regelbundet upp på olika forum inom rörelsen mot nyliberalismen.

på 1800-talet? Vilka grupper är det som ska bygga detta system där profitmaximering och sociala hänsyn ska samexistera?

Förkämparna för den nya kapitalismen har inga svar på dessa centrala frågor. De tycks glömma att utrymmet att förverkliga detta projekt är reducerat som en följd av borgarklassens band till världsmetropolernas kapitalgrupper. Dessa förbindelser är ett hinder för inhemsk kapitalackumulation, de driver på kapitalflykten och gör det svårare att använda sig av politiska åtgärder som syftar till att blåsa liv i den inhemska efterfrågan. En borgarklass som inte tidigare haft målsättningen att etablera en självständig kapitalism har ännu mindre möjlighet att lyckas med det idag. Till och med sådana begränsade projekt som Mercosur stupar (efter ett årtionde av ständiga bakslag i försöken att upprätta gemensamma ekonomiska och politiska institutioner) på bourgeoisieens osjälvständiga hållning gentemot imperialistmakterna. Alla förslag på samordnat agerande (i fråga om valuta, skiljedomstolar, etc) har skrinlagts i takt med att den ekonomiska krisen griper omkring sig i Mercosurzonen. Det är ett misslyckande vars orsaker också står att finna i "differentieringspolitiken" som alla regeringar antagit i sin strävan att inför IMF visa sig ansvarsfulla. Denna sydregionens ekonomiska krackelering är en historisk upprepning av den latinamerikanska balkaniseringen på 1800-talet och bekräftar borgarklassens oförmåga att föra en politik som kan skapa en kapitalackumulation oberoende av imperialistmakterna.

För en del analytiker ligger förklaringen till detta i den traditionella borgarklassens karaktär av "rentierklass" och, följaktligen, i frånvaron av kreativa entreprenörer. Men även om detta kan förklara en del så tvingas man inte desto mindre dra slutsatsen att utvecklingen förstärkt borgerskapet motvilja mot riskplaceringar, entreprenörskap och uthållig ackumulation.

Så vad är det för mening med att satsa på ett samhällsprojekt som saknar politiskt subjekt? Är det någon mening med att försöka bygga ett kapitalistiskt system när det inte finns några kapitalister som är intresserade av konkurrens och innovationer? Att hävda att arbetarna ska sätta sig i den härskande klassens ställe för den här uppgiften är som att be dem tillverka sin egna bojar. Förhoppningen att entreprenörernas funktion i skapandet av en blomstrande kapitalistisk utveckling ska kunna fyllas av andra sektorer i samhället (byråkratin, medelklassen) har ingen stabil grund och det finns i alla händelser inga tidigare framgångsrika exempel på detta. Man måste komma ihåg att den ekonomiska modell som råder i varje enskilt land inte är en något som de styrande valt utan en produkt av specifika historiska villkor. Dynamiken i de förlopp som genererar ekonomisk utveckling i centrum på bekostnad av periferin är ett objektivt faktum. Det är självklart att alla periferins länder åstundar att utvecklas till industriländer, men på världsmarknaden finns det inte mycket utrymme för härskande länder men väldigt gott om plats för beroende ekonomier. Därför är "framgångsrika marknadsekonomier" i periferin sällsynta eller tillfälliga. För att ta sig ur underutvecklingen är det inte tillräckligt med en politik som går på tvärs mot nyliberalismen. Man måste bemöta imperialismens maktutövning genom att bygga ett socialistiskt samhälle.

Tre förklaringsmodeller

Den klassiska teorin om imperialismen är ett kraftfullt verktyg när det gäller att förklara maktförhållandena mellan centrum och periferi. Däremot är det teorin har att säga om de nutida relationerna mellan stormakterna mer kontroversiellt. Denna del av teorin fokuserar alltså på de olika formerna av allianser och rivalitet mellan makterna inom det imperialistiska lägret. Ett flertal författare betona vikten av att skilja på dessa två

analysområden, och menar att av härskarrelationerna gentemot periferin och relationerna mellan stormakterna har helt olika historiska utvecklingslopp.¹¹

I analysen av denna andra aspekt är den traditionella utgångspunkten den distinktion mellan de två faserna i kapitalismens utveckling som av marxismens teoretiker i början på 1900-talet betecknades som frihandelskapitalism respektive imperialism. Den här distinktionen försöker fånga karaktären hos en ny historisk fas som kännetecknas av omfördelning av marknader mellan stormakterna med kriget som medel.

Enligt Lenin är det monopolens och finanskapitalets centrala roll under den här fasen som ligger bakom tendensen till konflikter mellan de imperialistiska stormakterna. Rosa Luxemburgs förklaring hänför sig till konkurrens om avsättningsmarknader som en följd av svårigheter att realisera mervärdet. Bucharin såg det som sammanstötningar mellan stora företag med olika intressen – expansionism kontra protektionism – på världsmarknaden. Trotskij hänförde konflikterna till de motsättningar som själva ackumuleringen generar i form av ökade ekonomiska ojämlikheter på ett flertal nivåer. Dessa olika tolkningar syftade till att förklara varför den konkurrens mellan olika grupper av monopolföretag som börjat med handelskonfrontationer och upprättande av valutazoner slutade i blodiga krig.

Frågeställningen verkade inte längre vara aktuell efter andra världskriget då risken för väpnade konflikter mellan de kapitalistiska stormakterna tycktes försvunnit. Dessa förändringar modifierade villkoren för analysen av detta område inom teorin för imperialismen.

Under 1970-talet sammanfattade Ernest Mandel den nya situationen genom en analys där han urskilde tre olika tänkbara modeller för imperialismens utveckling: interimperialistisk konkurrens, transnationalism (ursprungligen benämnt ”ultra-imperialism”) och superimperialism.¹² Med argument för att ackumuleringens överordnade egenskap bestod i ökande rivalitet menade han att det första alternativet var det mest troliga. Han förutsade också att bildandet av regionala allianser skulle leda till ökande interkontinental konkurrens. Mandel ifrågasatte perspektiven i det andra utvecklingsalternativet, som lanserats av Kautsky och av dem som föreställde sig uppkomsten av transnationella sammanslutningar av företag och intresseorganisationer som frigjort sig från medlemmarnas geografiska ursprung.¹³ Han hävdade att, trots att internationaliseringen av multinationella företag försvagade deras nationella rötter så var det inte troligt med en lång rad av sammanslagningar av bolag från olika länder. Med hänvisning till konkurrensens ställning i den kapitalistiska reproduktionen menade han att det var än mer osannolikt att en sådan utveckling skulle kunna drivas fram av någon form av ”världsstater”. Han ansåg vidare att företagen omöjligt skulle kunna bli okänsliga för de ekonomiska konjunkturen i sina ursprungsländer och för behovet av politiska åtgärder som dämpade konjunkturcyklernas effekter – något som en transnationell integration skulle implicera. Med det övergripande argumentet, att kapitalismens ojämna utveckling och dess kriser skapade spänningar som i det långa loppet är oförenliga med fungerande transnationella allianser, avfärdade han det andra utvecklingsalternativet.

¹¹ Bob Sutcliffe, ‘Conclusion’, Robert Owen, ‘Introduction’, Tom Kemp ‘The Marxist theory of imperialism’, in Robert Owen & Bob Sutcliffe, *Studies in the Theory of Imperialism*, London, 1972.

¹² Ernest Mandel, *Late Capitalism*, kapitel 10 (Verso, London, 1972); Ernest Mandel, ‘Las leyes del desarrollo desigual’, *Ensayos sobre el neocapitalismo*, Era, México 1969. En liknande analys har formulerats av Bob Rowthorn, ‘El imperialismo en la década de 1970’, ‘Capital monopolista y capital monopolista europeo’, Granica, Buenos Aires 1971.

¹³ Stephen Hymer, *Empresas multinacionales e internacionalización del capital*. Ediciones Periferia, Buenos Aires, 1972; Martin Nicolaus, ‘La contradicción universal’, *El imperialismo hoy*, Ediciones Periferia, Buenos Aires 1971.

Det tredje, superimperialism, förutsatte befästandet av en makts överhöghet och de andra imperialistmakternas underordnade i relationer som liknade den ställning periferins länders befann sig i. Mandel ansåg inte att USA:s ledarställning innebar att Europa och Japan hamnade i beroendepositioner av samma slag som de underutvecklade länderna. Han poängterade att USA:s politiska och militära hegemoni inte innebar en långsiktig strukturell ekonomisk överlägsenhet.

Hur kan de här tre perspektiven användas i dagens analys? Vilka är den dominerande tendensen i början av det tjugoförsta århundradet: interimperialistisk konkurrens, ultra-imperialism eller superimperialism?

Förändringar i konkurrensen.

Den tidiga uppfattningen om imperialismen som ett stadium av krigsliknande rivalitet mellan stormakterna har knappast några anhängare nuförtiden. Det finns emellertid en något urvattnad version av denna tes där man inte betonar de militära inslagen utan fokuserar på den ekonomiska konkurrensens förlopp. En del analytiker pekar på hur imperialistmakternas aktivt stöttar företag i denna konkurrens och på användningen av nymerkantilistiska politiska åtgärder som syftar till att försvaga företagsrivaler.¹⁴ Andra analytiker understryker den nationella eller regionala homogeniteten i varje företags ägarstruktur och lyfter fram det faktum att de inhemska nationella marknader prioriteras i företagets agerande.¹⁵ Denna företags koppling till sin nationella bas, menar man i en del studier, ger förklaringen till varför tendenser till bildande av regionala ekonomiska block faktiskt har större kraft än trenden mot globalisering inom handel, finansiell verksamhet och produktion.¹⁶ Samtliga av dessa synsätt har det gemensamt att de framställer globalisering som en cyklisk process där internationaliseringen av ekonomin bestäms av ekonomins faser av expansion och kontraktion.¹⁷

De här resonemangen spelar en viktig roll för att sticka hål på de nyliberala myterna om ”nationens död”, ”gränsernas försvinnande” och ”arbetskraftens obegränsade rörlighet”. Teorin om interimperialistisk konkurrens visar hur rivaliteten mellan företag begränsar dess flyttningsbenägenhet, finansiell avreglering och upphävandet av handelshinder av de enkla skälen att konkurrens mellan regionala block förutsätter en viss geografisk stabilitet hos investeringarna, begränsade rörelsemöjligheter för kapital och specifika handelsregler på nationsnivå.

Att man påvisar ihålligheten i globaliseringsivrarnas retorik är gott nog. Emellertid kan de här bidragen till teorin inte belysa skillnaderna mellan dagens förhållande och de som rådde vid 1900-talets början. Utan tvivel är det fortfarande den interimperialistiska konkurrensen som bestämmer ackumulationens flodfåra. Men varför leder inte konkurrensen mellan stormakterna till regelrätta krigshandlingar? Dagens konkurrens sker inom ramen för en tidvis stark solidaritet mellan de kapitalistiska länderna baserad på att USA, Europa och Japan har samma mål inom NATO och agerar som ett gemensamt block av härskarstater i olika militära konflikter.

Man kan hävda att hotet om den ömsesidiga förstörelse som ligger i kärnvapnen har förändrat krigets karaktär och neutraliserat storskaliga öppna konflikter. Men det resonemanget förklarar bara varför USA och Ryssland inte drabbat samman men inte

¹⁴ James Petras, 'Imperialismo versus imperio', *Laberinto* nr 8, February 2002

¹⁵ Paolo Giussani, '¿Hay evidencia empírica de una tendencia hacia la globalización?' in J. Arriola & D. Guerrero, *La nueva economía política de la globalización*, Universidad de País Vasco, Bilbao 2000

¹⁶ Stavros Tombazos, 'La mondialisation liberale et l'impérialisme tardif', *Contretemps*, nr 2, September 2001

¹⁷ Tony Smith, 'Pour une théorie marxiste de la globalisation', *Contretemps*, nr 2, September 2001

varför de tre stora blocken undvikit militära konflikter med varandra. ”Kampen mot kommunismen” mildrade rivaliteten mellan kapitalistmakterna, men rivaliteten har inte blivit mer öppen – mer direkt – sedan Kalla kriget tog slut.

Global strategi

I själva verket har konflikterna förhindrats av de senaste decenniernas språngartade globaliseringsutveckling. Den enorma tillväxten av världshandeln, bildandet av en världsomspännande finansmarknad och en genuin global inriktning hos det femtiotal av de största företagen i världen, vars verksamhet och styrelsesätt i mångt och mycket anger utvecklingens inriktning, sammanlänkar det internationella kapitalet och utgör en neutraliserande motkraft till rivalitetstendenserna. De här bolagens produktionsstrategi baseras på en kombination av tre olika element: tillgång till produktionsfaktorer, sammanhängande produktion för den lokala marknaden och uppdelning av sammansättningsprocessen med tillverkning av delar i olika länder. Denna blandning av horisontell produktion (som i varje region återskapar ursprungslandets modell) och vertikal produktion (uppsplittring av produktionsprocessen i överensstämmelse med en global plan för specialisering) banar väg för ett större samarbete mellan det internationella kapitalets företag.¹⁸

Dessa uttryck för globaliseringen, som försvagar den traditionella konkurrensen mellan imperialistmakter, är en långsiktigt verkande tendens och inte bara ett inslag i kapitalismens cykler. Kapitalets utveckling mot allt vidare geografisk aktionsradie avbryts visserligen av perioder av rörelse mot mer nationell och regional inriktning, men den bromsande faktorn är en följd av bristande jämvikt, något som den globala expansionen i sig själv genererar.

I sista instans så är globaliseringstrycket den dominerande kraften för den är ett uttryck för hur värdelagen bryter igenom i internationell skala. Detta visar sig i uppkomsten av världspriser på varor, vilket representerar en ny mätare på den för varuproduktion socialt nödvändiga arbetstiden.¹⁹

Förklaringsvärdet i den klassiska teorin om interimperialistisk konkurrens blir litet när den ställs inför de internationaliserade styrelseskick som är förhärskande i storföretagens värld. Man ser inte detta om man betraktar den pågående globaliseringen som ”en process som är lika gammal som kapitalismen själv”. Med ett sådant synsätt uppfattar man inte de kvalitativa skillnaderna mellan olika stadier i denna process, vilket är nödvändigt om man till exempel vill förstå varför internationaliseringen av Ostindiska kompaniet på 1700-talet har väldigt lite gemensamt med General Motors globalt segmenterade produktionsapparat.

Dagens rivalitet mellan företagen tar sig ett mer flerstämmigt uttryck inom, för det nuvarande stadiet, säregna ramar. Det är de globala organen vars verksamhetsfält är grundat på politik (FN, G8), ekonomi (IMF, Världsbanken, WTO) eller militärmakt (NATO) som är dagens arena för hanterandet av företagens olika gemensamma och motstridiga intressen. Till skillnad från förr så pågår den traditionella rivaliteten mellan olika regionala block jämsides med ett växande inflytande för dessa institutioner som agerar i de transnationella företagens intresse.

Det nutida omformandet av marknader, lagstiftning och territorier sker genom sådana organ inte genom krig mellan imperialistmakterna.

¹⁸ Wladimir Andreff, ‘Interventions et débats’, ‘Mondialisation’, Espaces Marx, Paris 1999; Philippe Zarfian, ‘Interventions et débats’, ‘Mondialisation’, Espaces Marx, Paris 1999

¹⁹ Michel Husson, ‘Interventions et débats’, ‘Mondialisation’, Espaces Marx, Paris 1999

Överdrifter

Några av dem som förespråkar den transnationella förklaringsmodellen menar att dagens företag redan agerar utan kopplingar till sina ursprungsländer.²⁰ Andra hävdar att uppkomsten av ”globalt kapital” kan hänföras till att informationsbehandlingen fått så stor roll i ekonomin – industriell aktivitet ersätts av nätverksagerande och ”immateriellt arbete” blir en viktig produktionsfaktor.²¹ Man drar slutsatsen att de här faktorerna sammantagna, leder till att produktionsprocessens ställning som utgångspunkt för organiserandet av ekonomin förbleknar, gynnar uppkomsten av en marknad som omspannar hela klotet och gör ”imperiet allt mindre kopplat till territorium”. Det är en vision som lockats till att tolka embryonala tendenser som fullt etablerade fakta och som härleder, utifrån det växande samarbetet mellan det internationella kapitalet, en integrationsnivå som långt ifrån ännu existerar. Kapitalet är ida g bara i början av en strukturomvandlingsprocess mot transnationalisering.

Överdrifterna ifråga om transnationalismen – uppkomsten av ett världskapital – är mest ett uttryck för ett mediahysteriskt behov av teoretiska nymodigheter. Det räcker att titta på den av Mandel angivna parametern – de globala bolagens olika känslighet för de olika ländernas ekonomiska konjunkturer – för att falsifiera teorin om ultra-imperialismen. De fyra viktigaste ekonomiska företeelserna under 1990-talet – Förenta staternas tillväxt, Europas stagnation, Japans depression och kriser i periferin – illustrerar tydligt att det inte är fråga om en gemensam utveckling hos ett ”globalt kapital”. Vinst eller förlust har, för varje grupp av företag, bestämts av deras situation i respektive region. Att den amerikanska tillväxten har fått ökad kraft genom nedgången hos USA:s rivaler visar att det finns ett vinnande block vars situation skiljer sig från de japanska och europeiska företagen.

Vissa samarbetsformer med global utsträckning har börjat uppkomma och för första gången har allianser mellan europeiska, japanska och amerikanska företag framträtt. Kontakter av den här typen försvagar sammanhållningen inom EU, förpliktigar USA att föra en ekonomisk politik som tar hänsyn till det internationella finansiella läget och pressar Japan att motvilligt öppna sin marknad. Men dessa förbindelser eliminerar inte den faktiska existensen av konkurrerande block strukturerade runt gamla band till statsmakterna.

Den mer modesta varianten av teorin om transnationalism gör misstaget att bortse från hur olika poler i denna rivalitet tar sig uttryck i FTAA, EU och ASEAN. Men i den extrema form för vilken Toni Negri gjort sig till talesman svävar man ut i allehanda påståenden om geografisk ”decentrering” och blundar för att företagens strategiska aktiviteter fortfarande är baserad i USA, Europa eller Japan. Globala förbindelser har skapat ett nytt gemensamt ramverk för konkurrens men inte tagit bort konkurrensens territoriella grund. Men sedan är det å andra sidan sant att de förändringar som följer av informationsteknologin gynnar kapitalets globala sammanlänkning då de gör affärstransaktioner snabbare, smälter samman olika finansmarknader och påskyndar förändringar i arbetsprocesserna. Men den teknologiska revolutionen förstärker också konkurrensen och ökar behovet av regionala allianser mellan företag som är inblandade i konkurrensen om marknader. Den så kallade ”nätverksekonomin” är inte bara en förenande kraft utan kan också innebära en betoning av den nationella arenan. Införandet av nya informationsteknologier styrs av kapitalistiska mått på lönsamhet, konkurrens och exploatering som begränsar investeringarnas flöden

²⁰ Odile Castel, ‘La naissance de l’Ultra-imperialisme’, in Gérard Dumenil & Dominique Levy, *Le triangle infernal*, PUF, Paris 1999.

²¹ Antonio Negri & Michael Hardt, ‘Empire’, preface; Toni Negri, ‘Entrevista’, *Pagina 12*, March 31, 2002; Tony Negri ‘El imperio, supremo estadio del imperialismo’, *Desde los cuatro puntos*, nr 31, Maj 2001.

över världen och arbetskraftens rörlighet. Världens 200 globaliserade företag väljer utifrån de villkor som kommer ur ackumulationen och värdeförmeringen att placera sina huvudkontor i något av ett halvduzin av jordens länder.

Stater och klasser

Det finns de som hävdar att kapitalets transnationalisering har gett upphov till en liknande process på de härskande klassernas och staternas nivå, vilket bevisas av ökningen av utlandsinvesteringarna, arbetskraftens internationalisering och de globala organens tyngd i världsordningen.²² Negri hävdar rentav att det håller på att formas en ny rättsordning – med den amerikanska konstitutionen som förebild – som springer ur en överföring av makt till imperiets centrum vilket representeras av FN.²³

Det är en väldigt krystad framställning för det finns inga tecken på en fullständig globalisering av den härskande klassen. Dess inre splittring till trots så är den amerikanska borgarklassen en gruppering som klart skiljer sig från sina motsvarigheter i Japan och Europa. Via specifika regeringar, institutioner och statsapparater försvarar dessa klasser sina egna tullar och skatter och sin egen finans- och penningpolitik vilka är uttryck för deras egna specifika intressen. Inte heller den europeiska borgarklassens integration i det överstatliga EU omvandlar dem till ”världskapitalister” för de är inte sammanlänkade med den icke-europeiska bourgeoisie

Den slutliga transnationaliseringen av en del företags ledande skikt är inte heller det en vittnesbörd om uppkomsten av en härskande klass. Den här gruppen utgör en byråkrati med stort ansvar och inflytande men den utgör ingen klass.²⁴ Den viktigaste måttstocken på denna sorts sociala formation - ägande av produktionsmedel – vittnar tydligt om en bourgeoisie som är geografiskt splittrad i enlighet med den gamla nationsstrukturen. Storföretagens ägare är amerikaner, japaner eller européer – inte ”världsmedborgare”. En kontroll av de 500 största bolagens ägarhandlingar bekräftar denna nationella koppling: 48 procent tillhör amerikaner, 30 tillhör européer och 10 procent japaner.²⁵

Dessutom är IMF, WTO eller World Economic Forum inte homogena statstrukturer utan centra för förhandlingar mellan olika bolag som via sina staters representanter försvarar olika uppfattningar om handels- och investeringsavtal. Företagen använder de här organen i kampen mot sina rivaler. När till exempel Boeing och Airbus tvistar om den globala flygplansmarknaden så är det amerikanska och europeiska lobbyister man förlitar sig på för att företräda sina respektive intressen – inte Världshandelsorganisationens byråkrater. I den interimperialistiska konkurrensen så är det stater eller regionala block som räknas och inte bolagsallianser av typen Toyota-General Motors mot Chrysler-Daimler-Benz.

Att staterna bibehåller sina centrala roller visar att de viktigaste kapitalistiska funktionerna som tillkommer staten som institution (att garantera äganderätten, grundlägga och upprätthålla villkoren för utvinnandet och realiserandet av mervärdet samt att säkerställa medborgarnas underordning och samförstånd) inte kan globaliseras lika snabbt som affärsverksamheten.²⁶ Även om en transnationell statsmakt kunde uppstå de resurser, erfarenheter och den personal som behövs för att fullgöra, till exempel, de repressiva

²² William Robinson, 'Global capitalism and nation-state-centric', *Science and Society*, volume 65, nr 4, Winter 2001-2002.

²³ Antonio Negri & Michael Hardt, *Empire*, (kapitel I- 1, II-5, III-5, III-6).

²⁴ Michael Mann; 'Globalisation is among other things, transnational, international and american' and Kees van der Pijl, 'Globalisation or class society in transition?', *Science and Society*, volume 65, nr 4, Winter 2001-2002.

²⁵ *Financial Times*, May 10, 2002.

²⁶ Robert Went, 'Globalization: towards a transnational state?', *Science and Society*, volume 65, nr 4, Winter 2001-2002.

funktionerna, så skulle den sakna den för uppgiften nödvändiga auktoritet som varje borgarklass genom århundraden tillskansat sig i sina länder. Negri bryr sig inte om dessa motsägelser när han förutsätter existensen ett nytt imperium under FN:s överhöghet. Han härleder FN:s kapacitet ur en inskränkt legalistisk analys som helt saknar samband med den logik som styr kapitalet. Mest överraskande är hur han beskriver FN som ett system som är förtryckande i toppen (säkerhetsrådet) men med en demokratisk bas (generalförsamlingen). Han ser inte att FN är en institution som på varje nivå fungerar som stöttepelare åt den nuvarande imperialistiska världsordningen. Hans skönmålning bygger på att han högt skattar den amerikanska konstitutionen, utan att inse att inse hur eliten i det landet i själva verket skapat ett politisk system som via maktdelningsmekanismerna gäcker folkviljan.²⁷ Den här bilden av ett suveränt härskande imperium driver det transnationalistiska synsättets misstag in absurdum i det att den överdriver dess största svaghet: oförmågan att inse att kapitalets integration på global nivå sker inom ramen för stater och de existerande (eller regionaliserade) härskande klasserna.

Superimperialismen

Beskrivningen av USA som en absolut världshärskare finns implicit i de teser som förs fram i *Empire*. Trots att Negri betonar att Imperiet ”saknar territoriellt centrum” så menar han också att alla institutioner i det nya stadiet bygger på amerikanska föregångare och skapas i motsättning till europeiskt förfall.²⁸ Det är en tolkning som närmar sig de många beskrivningarna av dagens USA som den ”ensamt härskande världsmakten” i en unipolär värld.

De faktiska beläggen för den här tesen söker man i de amerikanska framryckningarna, på framförallt politisk och militär nivå, under det senaste årtiondet. Förvisso är FN:s agerande som regel i linje med USA:s prioriteringar, men supermakten har dessutom genom överenskommelser med Ryssland och interventioner i Centralasien och Östeuropa utsträckt sin närvaro över snart sagt hela planeten.

USA har i kraft av teknologi och produktionskapacitet ett klart övertag över sina rivaler. Detta övertag visar sig i den nuvarande ekonomiska nedgången genom världsekonomin ovanligt starka beroende av den amerikanska konjunkturcykeln. Förenta staterna har under 1990-talet återtagit den ledarroll som Europa hade under åttiotalet och Japan under sjuttioalet. Man har, sedan man under Reaganregeringen erhöll militärt överläge, utnyttjat den övriga världens resurser för att finansiera sin ekonomiska omvandling. Periodvis låter man dollarn falla för gynna sin export och periodvis låter man den stiga för att locka till sig kapital. På samma sätt kombinerar man frihandel med protektionism i de olika sektorer där man har konkurrensfördelar respektive konkurrensnackdelar. Den återvunna amerikanska hegemonin beror till viss del på de amerikanska bolagens höga grad av internationalisering och på deras målmedvetna inriktning mot att tränga in på konkurrenternas inhemska marknader.

Elitistisk imperialism

Men detta är trots allt inte något bevis på existensen av superimperialismen eftersom den amerikanska överlägsenheten inte lett till Europas och Japans underordning. Konflikterna mellan stormakterna är interimperialistiska konflikter och kan inte jämföras med sammandrabbningarna mellan centrala och perifera länder. I sina handelskontroverser med USA agerar Frankrike inte på samma sätt som Argentina, Japan tigger inte om lån i IMF och Tyskland är medförfattare till, och inte offer för, G8:as resolutioner. Förhållandet mellan

²⁷ Atilio Boron, *Imperio e imperialismo*, Buenos Aires 2002 (kapitel 4 och 6).

²⁸ Antonio Negri & Hardt Michael, *Empire* (kapitel IV-1)

USA och dess medtävlare bär inga drag av ett härskande imperium. Otvivelaktigt har USA en geopolitisk ledarroll men den transatlantiska kopplingen innebär inte Europas underordning och stillhavssamarbetet sker även på Japans villkor.²⁹

Teorin om superimperialismen överdriver således betydelsen av det amerikanska ledarskapet och underskattar imperialismens motsättningar. Gowan³⁰ gör den förmodligen riktiga bedömningen att den amerikanska böjelsen för ”överhöghet” (i betydelsen; på bekostnad av sina rivaler) snarare än ”hegemoni” (att dela med sig av maktens frukter) kommer att undergräva dess ledarställning. USA:s styrka bygger också på sammanlänkning och inte, som i der förflutna, på att militärt besegra medtävlarna. Allianserna är mer bäckliga än om de vore resultatet av en militär lösning. På sätt och vis är dagens imperialism ”elitistisk” i det att den saknar det utbredda, folkliga chauvinistiska och patriotiska stöd som fanns i början på 1900- talet, något som också undergräver den amerikanska överlägsenheten.

Den amerikanska dominansen praktiseras i form av krig i de mest instabila zonerna i periferin. Men stridslystnaden försvagar imperialismens sak i det att den systematiska aggressionen leder till ökad instabilitet. Bushregeringens nya doktrin med ”krig utan slut” är ett brott med en tidigare tradition där begränsad konfrontation och proportionalitet mellan de medel som används och de mål man siktar till var ledord. I fälttågen mot Irak, mot ”droghandeln” eller mot ”terrorismen” så skapar man medvetet ett klimat av bestående rädsla, av stridshandlingar utan bestämda tidsgränser eller klara övergripande mål.³¹ Förutom all förödelse så genererar detta okontrollerbara bumerangeffekter, typ talibanerna. Ett ”totalt krig” utan folkrättsliga hänsyn destabiliserar världsordningen och urholkar auktoriteten hos den makt som driver det. Av de här angivna orsakerna har superimperialismen inte blivit en realitet och dess tendens hotas av själva effekterna av Förenta staternas maktutövning.

En kombination av tre modeller

Ingen av den klassiska imperialismens tre förklaringsmodeller kan klargöra de rådande relationerna mellan stormakterna. Tesen om interimperialistisk konkurrens förklarar inte vad som hämmar militär konfrontation och fäster för liten vikt vid de framsteg som kapitalets integration gjort. Den transnationella infallsvinkeln uppmärksammar inte att företagets konkurrens fortsätter att förmedlas genom klassernas och nationalstaternas handlingar. Det superimperialistiska synsättet bortser från att rangordningen mellan de utvecklade ekonomierna inte är jämförbara med den överordning som finns i förhållande till periferin.

De här bristerna leder oss till tanken att dagens konkurrens, integration och hegemoni tenderar att kombineras på ett nytt sätt som är mer komplext än vad man föreställde sig på 1970-talet. Att studera denna tilltrasslade väv är mer fruktbart än att söka bekräftelse på någon av tre modellerna. Under de senaste decennierna har globaliseringens utbredning stimulerat kapitalets transnationella förening och lett till att en makt tagit på sig ledarskapet för att bibehålla systemets sammanhållning.³²

Genom att uppmärksamma den här kombinationen förstår vi den rådande situationens övergående karaktär. För tillfället så dominerar varken konkurrens, integration eller

²⁹ Claude Serfati, ‘Une bourgeoisie mondiale pour un capitalisme mondialisé?’. ‘Bourgeoisie: états d’une classe dominante’, Syllepse, Paris 2001; Claude Serfati, ‘Violences de la mondialisation capitaliste’, *Contretemps*, nr 2 September 2001.

³⁰ Peter Gowan, ‘Cosmopolitisme libéral et gouvernance globale’, *Contretemps*, nr 2, September 2001.

³¹ See *Contretemps*, number 3, February 2002: Gilbert Achcar, [Barbariernas kamp](#); Daniel Bensaïd, ‘Dieu, que ces guerres sont saintes’; Ellen Meiksins Wood, ‘Guerre infinie’.

³² Michel Husson, Le fantasme du marché mondial, *Contretemps*, nr 2, september 2001.

hegemoni fullt ut, men vi kan notera en förändring i relationen mellan de olika krafterna inom respektive land vilket gynnar de transnationaliserade sektorerna på bekostnad av de nationella sektorerna inom rådande länder och klasser.³³ Det här skiljer sig mellan olika länder (i Kanada och Holland är den globaliserade sektorn otvivelaktigt starkare än i USA och Tyskland) och olika sektorer (inom bilindustrin är transnationalismen starkare än inom stålsektorn). Kapitalet internationaliseras medan de gamla nationalstaterna fortsätter att garantera systemets allmänna reproduktion.

Den nya kombinationen av konkurrens, integration och imperialistisk överhöghet utgör en del av kapitalismens senaste stora förändring. Den är en del av ett stadium som karaktäriseras av kapitalets offensiv mot arbetarklassen (högre arbetslöshet, fattigdom och avreglering), dess sektoriella expansion (privatisering) och geografiska utbredning (mot de före detta socialistländerna), den informationsteknologiska revolutionen och finansiell avreglering.

De här processerna har förändrat kapitalismens funktionssätt och mångfaldigt systemets brist på jämvikt genom att försvaga den statliga regleringen av ekonomiska cykler och stimulera konkurrens mellan företag. De gamla politiska institutionerna tappar auktoritet genom att en del av den verkliga makten förskjuts till nya globala organ som saknar både legitimitet och folkligt stöd. Dessutom leder imperialistisk militär eskalering till sammanbrott i periferins regioner vilket fördjupar instabiliteten i världen.³⁴

De här motsättningarna är specifika för kapitalismen och har inga likheter med det romerska imperiets, vilket flera skribenter menar. Sådana analogier påvisar likheten i mekanismen för införlivande och marginaliserande i förhållande till det imperialistiska centrat³⁵ de institutionella likheterna (monarki - Pentagon, aristokrati - företag, demokrati - FN:s generalförsamling)³⁶ eller det förfall som är gemensamt för de två systemen (Roms fall - det nuvarande systemets "ruttenhet").³⁷

Men dagens kapitalism sönderfaller inte på grund av en alltför omfattande territoriell expansion eller fallande jordbruksproduktion, ickeproduktivt arbete eller den dominerande klassens slösaktighet. Till skillnad från slavsamhället så förlamar inte kapitalismen produktivkrafterna utan stimulerar deras okontrollerade utveckling (under ständiga cykliska kriser).

De motsättningar som härstammar från kapitalets ackumulation och utvinning, samt från värdets realisering leder till kriser men inte till systemets dödskamp. Den viktiga skillnaden jämfört med antikens imperier ligger emellertid i den roll som vår tids sociala subjekt spelar med möjlighet att genomföra historiska förändringar – möjligheter som inte fanns under romarrikets förfall.

Folkligt motstånd

Arbetarna, som exploateras och förtrycks över hela jorden, är imperialismens motståndare under detta århundrade. Deras aktioner har under de senaste åren dämpat den nyliberala segerstämning som rådde hos den härskande klassen sedan början av 1990-talet. En viss

³³ Leo Panitch, The State, Globalisation and the New Imperialism, *Historical Materialism*, Volume 9, Winter 2001.

³⁴ Alejandro Dabat, La globalización en perspectiva histórica (Mimeo), Mexico 1999; Christian Barrere, Interventions et débats, *Mondialisayion*, Espaces Marx, Paris 1999.

³⁵ Toni Negri, Imperio: el nuevo lugar de nuestras conquistas, *Cuadernos del sur*, nr 32, november 2001

³⁶ Toni Negri & Michael Hardt, La multitude contre l'empire, *Contretemps*, nr 2, september 2001.

³⁷ Toni Negri & Michael Hardt, *Empire*, kapitel 4; Gérard De Bernis, *Interventions et débats*, *Mondialisation*, Espaces Marx, Paris 1999; Marcos Del Roio, Las contradicciones del imperio och Calos Martins, La nueva encrujada, *Herramienta*, nr 18, sommaren 2001-2002.

desorientering har börjat infinna sig inom det globaliserade "etablissemanget", vilket visar sig genom den kritik av den nuvarande ekonomiska politiken som formuleras av nyliberalismens påvar.

Soros, Stiglitz och Sachs skriver nu böcker som kritiserar frånvaron av kontroll över marknaderna, den överdrivna åtstramningen och de extrema strukturanpassningsprogrammen. Deras analyser är lika ytliga som de flödande lovtalen de tidigare tillägnade kapitalismen. De tillför ingen värdefull reflektion utan utgör vittnesmål på den olust som har insmugit sig inom imperialismens topp inför den sociala förödelse som har skapats under åren av privatiseringarnas glädjerus.

De här utmaningarna mot "spekulationskapitalismen" reflekterar det folkliga motståndets framsteg. De som styr världen kan inte längre överlägga i lugn och ro. De möts på avlägsna platser, mötena hålls korta och de måste alltid möta de demonstranter som förespråkar en annan typ av globalisering. De kan inte isolera sig i Davos, fly undan den skandalösa repressionen i Genua eller ignorera Porto Alegres utmaning. Det finns inte längre bara ett enda tanke-system eller "ett enda alternativ" och med utvecklingen av det folkliga avståndstagandet så bleknar bilden av den allsmäktiga imperialismen.

Den alternativa globaliseringsrörelsen är den huvudsakliga förkämpen för denna förändring.

Seattle markerade ett stort steg framåt för denna rörelse och förutsägelse om en kraftig tillbakagång efter 11:e september har snabbt vederlagts. Försöken att koppla samman rörelsen med terrorismen har inte påverkat demonstranternas led. Mellan oktober och december 2001 deltog 250 000 ungdomar i Perugia, 100 000 i Rom, 75 000 i London och 350 000 i Madrid. I februari lockade World Social Forum fler deltagare än någonsin och kort därefter drog 300 000 demonstranter genom Barcelonas gator. En mobilisering i Sevilla mot "Kapitalets Europa" samlade 100 000. En antikrigsrörelse börjar formeras som påminner om kampen mot krigsförbrytelse i Algeriet under 1960-talet och i Vietnam under 70-talet.³⁸

Arbetarklassen framträder som imperialismens andra motståndare, både genom att gå samman med rörelsen mot kapitalistisk globalisering (mycket tydligt i Seattle) och genom att återuppta sin egen kamp. Den period av djup nedgång i kampen som inleddes genom nederlagen under 80-talet (till exempel FIAT, Italien 1980, de brittiska gruvarbetarna 1984-85) visar tecken på att vända sedan mitten av 90-talet, pådriven av viktiga mobiliseringar i Europa (strejker i Frankrike och Tyskland) och i periferins mest industrialiserade delar (Korea, Sydafrika, Brasilien). Den uppseendeväckande mobiliseringen av miljontals italienska arbetare i maj förra året och den kraftfulla generalstrejken i Spanien bekräftar arbetarklassens återuppvaknande. De folkliga utbrotten i periferin utgör imperialismens tredje utmaning. Exemplet på motståndet i Sydamerika, vilket tog sin början med det argentinska upproret, är obestridligt. Medan den "ekonomiska smittan" har spritt sig till grannländerna (kapitalflykt, bankkonkurser och fallande investeringar), finns också den "politiska smittan" med demonstrationer och "caceroleos" i Uruguay, böndernas väldiga mobiliseringar i Paraguay och de massiva resningarna mot privatiseringar i Peru.

Å andra sidan markerar det folkliga ingripandet mot kuppen i Venezuela början på en massiv reaktion mot den produktivistiska politik som förespråkas av USA-imperialismen. Denna framgång för de förtryckta utgör bara första ronden i en konfrontation som kommer att pågå en längre tid eftersom USA har påbörjat en upptrappning av provokationer mot varje regering, varje folk eller politik som inte undergivet fogar sig efter dess påbud.

³⁸ Tariq Ali, intervju, *Inprecor* 466/467, januari-februari 2002.

I världsskala är det mest dramatiska exemplet på sådan aggression massakern på palestinier. Imperialismens grymhet i Mellanöstern påminner om den koloniala epokens barbari och det är därför som det folkliga motståndet i regionen har symbolisk sprängkraft och väcker solidaritet över hela världen.

Den antikapitalistiska globaliseringsrörelsen, arbetarklassens återuppvaknande och resningarna i periferin visar på gränserna för kapitalets framryckning. Vid slutet av ett decennium präglad av växande social misär så börjar maktrelationerna att förändras och det leder till att ett ideologiskt utrymme skapas för kritiska tankar vilket åter kan göra socialismens idéer tilltalande. När nyliberalismen förlorar sitt anseende så är inte längre socialism ett förbjudet ord och marxismen inte längre ett gammalmodigt tankesystem. Denna pånyttfödelse sätter åter olika frågor om socialistisk strategi på dagordningen.

Fyra politiska utmaningar

En ny internationalism har brutit fram med rörelsen för en "alternativ globalisering". Dessa mobiliseringar kännetecknas av att de utmanar principerna för konkurrens, individualism och profit och har redan frambringat framsteg i det antikapitalistiska medvetandet, vilket märks i vissa av rörelsens paroller ("Världen är inte till salu!"). Det är en första uppgift för socialister att hjälpa till att omvandla denna påbörjade kritik av kapitalet till förslag för frigörelse och förändring.

Den här processen, mot skapande av alternativ till kapitalismen, har redan tagit sin början i diskussionerna på olika världsforum. I rörelsen finns ett gediget motstånd mot imperialistiska illdåd liksom ett avståndstagande av etniska och religiösa konfrontationer mellan exploaterade grupper som högern provocerar fram. Denna internationella solidaritet är oförenlig med alla slags kapitalistiska projekt därför att dessa bara kan generera exploatering och således leder till nationella konfrontationer. Endast socialismen erbjuder ett perspektiv av genuin sammanhållning mellan världens arbetare.

Förnyelsen av periferins antiimperialistiska kamp utgör den andra utmaningen för socialister. Vissa teoretiker ignorerar dessa utbrott på grund av att de redan har deklarerat slutet för nationalismen och hyllat dess försvinnande, utan att kunna skilja mellan reaktionära och progressiva strömningar av denna rörelse. De förklarar dessutom att det inte behövs någon taktik, strategi eller politisk prioritet gentemot den nya "horisontella kampen", för enligt dem är varje konfrontation med systemet en direkt kamp mellan arbete och kapital.³⁹

Det här synsättet ger en grovt förenklad bild av den nationella kampen ty den sätter samma etikett på talibanerna och på palestinerna, på dem som utfört etniska massaker i Afrika eller på Balkan och på dem som genomfört frihetskrig under de senaste decennierna (Kuba, Vietnam och Algeriet). Det skiljer inte mellan framsteg och reaktion. Det blir med det synsättet obegripligt varför folket i Tredje världen kämpar för att avskaffa utlandsskulden, för nationalisering av energikällor och för skydd av lokal produktion.

Att bestämma taktik och tänka ut specifika strategier är desto viktigare därför att de förtrycktas nationella krav i periferin saknar mening för arbetarna i centrum. Det transnationella synsättet upprepar den gamla nyliberala fientligheten mot det folkliga motståndets konkreta former i de underutvecklade länderna, även om det sker med i mer radikal språkdräkt. Transnationalismens vaghet sprider en stämning av maktlöshet inför imperialistisk dominans, för att i den värld som beskrivs - inga gränser, centra eller territorier - är det omöjligt att lokalisera förtryckarna eller välja metod för att konfrontera dem.

³⁹ Toni Negri & Michael Hardt, *Empire* (förordet, kapitel 1-3, 2-2, 2-3).

Den tredje utmaningen består i att tänka ut en strategi för att erövra och radikalt förändra staten för att öppna vägen till frigörelse. Detta mål kräver att det nyliberala ifrågasättandet av statlig intervention och dess tro på opartisk konstitutionalism måste avmystifieras eftersom den maskerar den dominerande klassens kontroll av staten som institution. I synnerhet motsättningen mellan nyliberala avreglerare och förespråkare för regleringar döljer ett gemensamt kapitalistiskt styrelsesätt. Denna motsättning är orsaken till den växande klyftan mellan samhälle och stat. Desto mer den offentliga verksamheten blir beroende av företagsprofiter, desto längre bort från befolkningsmajoritetens behov kommer apparaterna och byråkratin.

För att övervinna denna spricka krävs det ett nytt kollektivt styrelsesätt som medför att statens elitistiska och förtryckande karaktär avvecklas. Detta mål kan inte nås genom en magisk handling som upplöser institutioner som har månghundraåriga rötter eller genom att slå in på den gåtfulla frigörelsens väg som föreslås av dem som förespråkar en samhällsförändring utan erövrande av staten och maktutövningen.⁴⁰

Vissa teoretiker menar att i det nuvarande "kontrollsamhället" så är formerna för dominans så genomträngande att de blockerar all social förändring som bygger på folklig styrelse av staten.⁴¹ Men detta påstående om en allestädes närvarande makt ("som finns överallt och ingenstans") omvandlar varje konkret debatt om kampen mot exploatering till en metafysisk reflektion över individens oförmåga inför denna förtryckande omgivning. Genom att undvika analysen av de objektiva rötterna och de sociala grundvalarna för denna underkastelse, blir det omöjligt att uppfatta de konkreta vägarna för att övervinna kapitalistisk dominans.⁴²

Den fjärde utmaningen för socialister är att identifiera aktörerna för denna antikapitalistiska omvandling. När man ser arbetare i strejk, ungdomar i rörelsen mot kapitalistisk globalisering och massorna som mobiliserar i periferin så är det inte svårt att peka ut vilka som kommer att genomföra en befriande förändring. Dessa nya folkliga förkämpar underminerar det individualistiska, nyliberala synsättet som proklamerar slutet för kollektiva handlingar, men de inser inte de förtryckta klassernas (i synnerhet löntagarnas) centrala roll för social förändring. Detta förbiseende beror bland annat på den vikt man lägger i begreppet "medborgarskap" i sitt politiska tänkande. Man glömmer att den här etiketten sammanför förtryckare och förtryckta genom att tillskriva dem samma status och ignorerar det faktum att "medborgaren-arbetare" inte utför de handlingar som "medborgaren-kapitalisten" gör dagligen (anställa och avskeda, ackumulera, slösa och bestämma). Även i de mest radikala varianterna som talar om "upproriskt medborgarskap", "världsmedborgarskap" så upplöses klassgränserna och de sociala motsättningarna nedvärderas.

Ytterligare ett sätt att späda ut klassanalysen är att ersätta begreppet arbetare eller löntagare med begreppet "myllret". Det här begreppet framförs som embryot till ett "mot-imperium" på grund av dess förmåga att sammanfoga "längtan efter frihet" hos "kosmopoliter, nomader och emigranter".⁴³

Även om förespråkarnas för detta begrepp erkänner dess väsentligen poetiska innebörd, så gör de inte desto mindre anspråk på att tillämpa det på politiska handlingar.⁴⁴ Denna tillämpning skapar väldig förvirring, för samma "myller" kan vid ett tillfälle avse en

⁴⁰ Det är den tes som John Holloway framför, *Entrevista*, Página 12, 3 december, 2001.

⁴¹ Toni Negri & Michael Hardt, *Empire* (kapitel 1-2).

⁴² Se den utmärkta kritiken av Alex Callicos, Toni Negri in perspective, *International Socialism* nr 92, Autumn 2001.

⁴³ Toni Negri & Michael Hardt, *Empire* (kapitel 3-6).

⁴⁴ Toni Negri, *Entrevista*, Pagina 12, 31 mars, 2002.

obestämd grupp av individer (nomader) och vid ett annat avse en specifik grupp (immigranter). I inget av dessa två fall så förklaras varför denna kategori tillskrivs en så betydelsefull ställning i den sociala kampen mot ett imperium, som inte kan lokaliseras och som inte konfronterar väl definierade motståndare. Men det svåraste är att förklara hur man egentligen ska använda detta begrepp. Det är möjligt att komma till mer användbara slutsatser genom att sluta med verbal förvirring och i stället analysera arbetarklassens potential att leda ett socialistiskt frigörelseprojekt. Analysen kan starta med den tilltagande "proletariseringen av världen", vars sociala tyngd utgörs av arbetarna, men som i bred mening definieras som den totala massan av löntagare.⁴⁵ Denna imponerande kraft kan omvandla sig till en effektiv antikapitalistisk makt under förutsättning att det inträffar en betydande höjning av de förtrycktas socialistiska medvetenhet.

Förutsättningarna för sådana politiska framsteg finns redan, vilket visas i debatterna om internationalismen, staten och den sociala omvandlingens subjekt. Liksom under åren 1890- 1920 så är det imperialismen som står i centrum för det politiska uppvaknandet. Kommer dessa likheter också att leda till den socialistiska rörelsens tillväxt? Kanske kommer frambringandet av partier, ledare och tänkare jämförbara med de klassiska marxisterna att bli det nya decenniets överraskning.

Claudio Katz är lärare vid universitetet i Buenos Aires och engagerad i nätverket "Economistas de Izquierda" (EDI; "Vänsterekonomer). En intervju med honom finns i *Internationalen* nr 48/2002

Ur *International Viewpoint* nr 345 (november 2002)

Översättning: Peter Belfrage och Ingemar Sandström

---

⁴⁵ Denna betydelse växte lavinartat under 1900-talet, från 50 miljoner år 1900 till 2 miljarder år 2000 (medan världens befolkning växte från 1 till 6 miljarder under samma tid). Se Daniel Bensaid, *Les irréductibles: théorèmes de la résistance à l'air du temps*, Textuel, Paris 2001.

Andreas Malm: Vägen till världshegemoni – imperialismens logik i globaliseringens tidevarv

Hur ska USA-alliansens krig mot Irak begripas i ett längre perspektiv? Imperialistiska krig under globaliseringens epok tycks som en historisk paradox. Samtidigt som globaliseringen löser upp nationalstaternas makt och gör kapitalintressena allt mindre bundna till territorier, så för den ledande makten i kapitalismens centrum klassiska kolonialkrig mot periferins länder. USA:s erövringspolitik kan inte förstås med de gängse teorierna om imperialismen. Vänstern måste tänka nytt. Det menar Andreas Malm som försöker förstå dagens imperialism med hjälp av Antoni Gramscis tankar från fängelsecellen – teorin om hegemoni.

Kriget är över. Det har just börjat. Det markerar övergången till en ny historisk epok, där imperialismen på nytt sätter sin prägel på världen. Från att i breda kretsar ha klassats som ett förgånget fenomen har den genom kriget gjort våldsamt comeback: plötsligt går imperialismen nu in i sitt hittills högsta stadium. Vänstern, yr och nyvaken, famlar efter sina skrifter och teorier. I många fall är de nästan ett sekel gamla.

Med andra ord: vänstern är illa förberedd och utrustad att förstå den värld som stiger upp ur röken från Irak. Den har inte tänkt nytt om imperialismen på mycket länge. Vissa marxister har förvisso envist hållit fast vid begreppet – exempelvis kretsen runt tidskriften *Monthly Review*, som var moderliv för den förra vågen av imperialismeteori under åren runt Vietnamkriget. Därifrån hörs nu triumfatoriska, halvt skadeglada utrop: vad var det vi sade! Imperialismen är inte död! I novembernumret förra året, medan kriget ännu var under uppsegling, konstaterade sålunda John Bellamy Foster att allt fler – såväl inom vänstern som högern – nu var sysselsatta med *The Rediscovery of Imperialism*. I en essä om begreppets öden påpekade han helt korrekt att ”imperialismen” lyst med sin frånvaro i 90-talets marxistiska idéproduktion. Det var inte den termen marxister använde när de försökte analysera världen så som den då framträdde.

Det begrepp som under 90-talet blev ledordet i vänsterns nytänkande var istället globalisering. Imperialismen, sade man, var död – nu rådde globaliseringen. Den följde en annan logik. Längst i denna riktning gick millennieskiftets mest innovativa och inflytelserika marxister, Michel Hardt och Antonio Negri. De tog hela sin utgångspunkt i en dödsruna över imperialismen: den försvann med Vietnamkriget, menade de. ”USA utgör inte, och ingen nationalstat kan idag utgöra centrum för ett imperialistiskt projekt”, hävdade de i *Empire*. Eller som Hardt formulerade det i *Dagens Nyheter* för en tid sedan: ”även de mest dominanta nationalstaternas maktbefogenheter minskar”. Det är en sorglig ironi att den svenska översättningen av *Empire* utkommer i maj, månaden efter att George W Bush dragit ner byxorna på deras författare: i samma stund som den amerikanska makten är större än någonsin och sticker allt vassare i folkens ögon vill de dödförklara den. Det är uppenbart en fantasi.

Vad som saknas är alltså en imperialismeteori för vår tid. Vänstern måste börja om.

Nödvändig definition

Ett bidrag i detta arbete publicerades i förra numret av denna tidskrift: *Världsherravälde i vår tid* av den argentinske ekonomen Claudio Katz. Men där får man leta förgäves efter själva grunden för en imperialismeteori, nämligen en analytisk definition av imperialismen. Vad är det man talar om när man använder detta ord? Det är det första man behöver klargöra.

Förslagsvis kan imperialismen definieras i tre led. 1.) Ett krig eller en öppet militär intervention pågår. 2.) Kriget eller interventionen bedrivs av en eller flera nationalstater. 3.) De militära aktiviteterna drivs fram av kapitalistiska intressen: de verkliga skälen är ekonomiska. Framför allt gäller de resurser som är belägna i kapitalismens periferier.

Denna definition är marxistisk, och det som gör den marxistisk är det tredje ledet. Som John Bellamy Foster påpekar kan borgerliga analytiker – exempelvis de amerikanska hökar som i tankesmedjor och prestigefyllda publikationer nu uttryckligen hyllar sitt lands imperialism – använda begreppet, men bara så länge det förstås strikt politiskt. För dem är imperialismen ett civilisatoriskt projekt. Illusionen skulle raderas om de medgav att de militära företagens egentliga motor är kapitalackumuleringen. Det är när imperialismen härleds ur en ekonomisk dynamik och rotas i kategorier som profit och exploatering som teorin blir radikal.

Kärnan i imperialismen är, enligt denna definition, de militära aktiviteterna. Det svarar väl mot den historiska situation som en gång gav upphov till begreppet. Mot slutet av 1800-talet övergick de avancerade kapitalistiska staterna till att penetrera sina kolonier i deras helhet; ockupera innanlanden istället för att bara hålla posteringar längs kusterna. Afrika och Asien indelades i svartsjukt bevakade territorier. Dominansen förstärktes extensivt såväl som intensivt, den tidigare indirekta kontrollen blev direkt – och medlen var militära. Det var denna kvalitativa förändring som krävde ett nytt begrepp. Det var nu ”imperialism” blev ett ord i var analytikers mun och en teoribildning uppstod. Den nådde sin mest expansiva fas när rivaliteten mellan de olika imperialismakterna, som ville åt varandras kolonier, skärptes och till sist exploderade i första världskriget: det var detta annalkande och sedan så förödande krig som fick Kautsky, Luxemburg, Bucharin och Lenin att författa sina skrifter. De syftade alla på en situation som innehöll de tre leden i definitionen ovan. De skiljde sig åt i sina förklaringar och modeller, men det rådde aldrig något tvivel om vilket objekt de refererade till: kapitalistiska nationer bedrev krig och ockupation.

Penningen blir vapen

Innebörden av detta är att ”imperialism” strängt måste förbehållas situationer där militära aktiviteter är centrala. Claudio Katz gör ett misstag som är epidemiskt i sentida teorier om imperialismen: han fyller ordet med en massa annat. Han talar om ”den ojämlika inkomstfördelningen i världen” som ett av de främsta uttrycken för imperialism, om ”en intensifiering av den redan extrema fattigdomen”; om de frihandelsavtal som drabbat Latinamerika. På samma utsvävande sätt byggde Harry Magdoff, Monthly Review-skolans kanske främsta imperialismteoretiker på 70-talet, sitt huvudverk runt de multinationella företagens direktinvesteringar, vars tillväxt i sig påstods utgöra en imperialism. Ju längre 1900-talet led, desto vanligare tycks det ha blivit att marxister med ”imperialism” menade rent ekonomiska relationer, där inga vapen var inblandade – bara pengar. Men detta är ett felaktigt sätt att använda begreppet. Det förlorar sin specifika betydelse om det används som etikett på alla slags ojämlika relationer i världsekonomin.

Imperialismbegreppet har sitt bruksvärde i att det möjliggör analys av vissa distinkta perioder i kapitalismens historia, vars karaktäristiska skiljer sig från andra perioder; eller vissa distinkta förhållanden som skiljer sig från andra förhållanden inom en och samma period. Varje begrepp i varje vetenskapligt projekt bör slipas så skarpt som möjligt, och det gäller i synnerhet om projektet är att förstå kapitalismens utveckling och sammansättningen hos dess långa vågor. Låter man imperialism betyda ”vissa kapitalistiska länders dominans över andra länder”, oavsett vilken form dominansen tar – krig eller frihandelsavtal spelar ingen roll – blir det ett ord som kan fästas vid vilken period och vilket förhållande som helst, eftersom kapitalismen alltid präglas av sådana dominansrelationer. Ordet har då fyllts med så mycket att det blivit innehållslöst. Den historiska förståelsen underlättas inte, den försvåras.

Slutstationen för en sådan vidgning av imperialismbegreppet är Immanuel Wallersteins världssystemteori, där centrums dominans över periferin väsentligen är densamma sedan 1500-talet. Vad denna teori lider av är just statisk fastlåsthet och oförmåga att göra reda för svängningarna i kapitalismens utveckling.

Klyftor mellan nord och syd, direktinvesteringar, frihandel – ingenting av detta är imperialism. Det finns andra ord för de fenomenen. ”Ojämnt utbyte”, ”beroende” och ”globalisering” är exempel på begrepp som kan referera till ojämlika relationer där krig och ockupation inte ingår. Det finns fler. Ju mer precisa begreppen är i den marxistiska studiet av kapitalismens historia, desto större förklaringskraft kan det få.

Imperialism är alltså ett begrepp som blir aktuellt först när ”normal” kapitalistisk verksamhet förbyts i krig eller intervention. Det är ett begrepp för den stund kapitalismen tappar över gränsen till det utomekonomiska: för den situation där penningen blir till vapen. Och den hand som håller i vapnet är nationalstaten.

Globalisering och imperialism

Den fas i kapitalismens utveckling som rört sig mot sin fullkomning sedan början av 90-talet präglas verkligen, som så många har hävdad, av globalisering. Men i åtminstone en aspekt var globaliseringen under 90-talet en synvilla. Antalet militära konflikter världen över sjönk under hela decenniet och det kalla kriget avlöstes av en period av allmän avspänning. Det växte fram en föreställning, besmittad av den segrande kapitalismens extatiska eufori, om att krig mellan nationalstater snart var en utdöd art i världspolitiken. I den mån krig utkämpades framöver skulle de vara regionala inbördes strider, ofta på religiös eller etnisk grund. Vänsterns globaliseringsteoretiker – däribland Hardt och Negri – stämde in i prognosen. När den nyliberala globaliseringen nu lade nationalstaten på dödsbädden gjorde den också slut på kriget så som vi hittills känt det. I denna prognos innefattades också tanken om imperialismens hädanfärd.

Och nu kriget mot Irak. En suverän nationalstat har anfallit och ockuperat en annan. Kriget är här igen, och det är imperialistiskt till sin karaktär. Tydligt är inte krig mellan nationalstater utdöda och globaliseringen är inte imperialismens efterträdare – det var en synvilla. Irakkriget har istället klargjort att globalisering och imperialism är fullt förenliga.

Därför följer dock inte att globalisering och imperialism inte står i analytisk motsättning till varandra. Globalisering kan definieras som den process där de gränsöverskridande ekonomiska aktiviteterna tilltar i sådan omfattning att de nationella ekonomierna förlorar sin status som kapitalackumulationens geografiska rum och världsekonomin primära enheter. Denna process har verkligen ägt rum under 90-talet och fortsätter i allra högsta grad att göra det. Den kan iaktas – för att bara nämna ett par av dess uttryck – i allt från finansiella flöden till produktionskedjor som sträcker sig över hela jorden. Genom globaliseringen reduceras också nationalstatens betydelse kraftigt, till den grad att den förlorar sin tidigare status som ekonomiskt-politiskt subjekt.

I globaliseringen förtvinar nationalstaten. I imperialismen rider nationalstaten sin häst rakt in i fienden: över det imperialistiska kriget är nationalstaten herre. Globaliseringen berövar nationalstaten makten över ekonomin, men i imperialismen visar den sig vara de ekonomiska intressenas agent, utrustad med den största makten av alla: makten att döda i masskala. Globaliseringen underminerar och upplöser nationalstaterna, imperialismen upprustar och förstärker (vissa av) dem. Den ena är icke-territoriell till sin karaktär, den andra i högsta grad territoriell. Här råder uppenbarligen en motsättning.

Den är inte unik för kapitalismens historia. I antologin *Historical Materialism and Globalisation* återkommer flera författare till spänningen mellan kapitalismens rena logik och nationalstaternas territorialitet. Det utmärkande för det borgerliga produktionssättet är att utsugningen fungerar utan våld, genom rent ekonomiska mekanismer. Där bonden var livegen under feodalismen och det krävdes en våldsapparat för att hålla henne i schack behöver ingen slå eller piska den egendomslösa arbetaren för att hon ska sälja sin arbetskraft. Hon gör det ändå, för att överleva. Ur detta fundamentala förhållande springer kapitalismen i sin helhet. Men nationalstaten? Finns det någonting i kapitalismens egen logik som gör att ett system av territoriella politiska enheter är nödvändigt? Nej, säger antologins författare. Nationalstaten kommer inte från kapitalismen. Den uppstod under senmedeltiden, i ekonomiska och politiska konflikter som inte hade någonting att göra med det borgerliga produktionssättet. Världssystemets uppdelning i nationalstater följer inte ur själva kapitalrelationen, som tvärtom – eftersom den är oberörd av nationsgränser – står i analytisk motsättning till den geografiskt begränsade nationalstaten. Men likafullt har kapitalismen genom en konkret historisk process, mer styrd av tillfälligheter än lagbundenheter, tagit nationalstaten i arv från tidigare generationer. Efterhand har den blivit en integrerande del av kapitalismen. Nationalstaten har, som Hannes Lacher uttrycker det, internaliserats i det borgerliga produktionssättet.

På samma sätt är det, delvis, med globaliseringen och imperialismen. Imperialismen föregår globaliseringen – den uppstod på 1870-talet – och motsäger den genom sin territorialitet. Likafullt har imperialismen genom sin återkomst tagit plats i globaliseringen. Den är, historiskt och analytiskt, ett främmande organ som inympats i globaliseringens kropp. Men hur har den hamnat där? Hur fungerar mekanismerna, och vilka är de orsaksmässiga sambanden i relationen mellan de två?

Vänsterns uppgift i utformningen av en imperialismsteori för vår tid är att studera föreningen mellan imperialism och globalisering. Båda finns. De verkar samtidigt. Hur är det möjligt? Hur ser det ut?

Modeller

Men för att förstå imperialismen bakom kriget mot Irak gäller det först och främst att se vilken konfiguration den har: hur den är uppbyggd och hur dess olika delar förhåller sig till varandra. Här har vänstern att välja mellan de modeller för imperialistiska relationer som de klassiska teoretikerna tog fram. Claudio Katz skiljer korrekt ut tre huvudmodeller:

1.) Lenins interimperialistiska rivalitet: Den bärande tankegången i Lenins teori är att olika monopolkapital smälter samman med sina hemländers statsapparater. Tillsammans ger de sig ut på jakt efter så stora kolonier med marknader och råvaror som möjligt. Det pågår konkurrens mellan monopolkapitalen, och konkurrens är till sin natur ett instabilt tillstånd: den som är svag ena dagen är stark nästa. När ett monopolkapital har blivit starkare vill det åt större kolonier som svarar mot dess behov. Men eftersom hela jorden redan är inrutad i upptagna kolonier kan ingen avancerad kapitalistisk nation på detta sätt flytta fram sin position utan att stöta in i någon annan. Den ojämna utvecklingen och rivaliteten mellan imperialistmakterna måste därför förr eller senare utmytna i att någon av parterna försöker ta över territorier som en annan kontrollerar. Det ofrånkomliga resultatet är omfördelningskrig mellan imperialistmakterna. I första världskriget stred Frankrike, Storbritannien, Tyskland och andra avancerade kapitalistländer för att ta ifrån varandra en så stor bit av den utom-europeiska kakan som möjligt: för Lenin är detta den arketypiska formen för det imperialistiska kriget.

2.) Kautskys ultraimperialism: I denna modell har de olika nationella kapitalen slagits samman till ett enda gränsöverskridande kapital. Istället för en rivalitet mellan nationalstater

ingår de avancerade kapitaliststaterna på jämbördig fot en allians som ägnar sig åt att suga ut resten av världen. Inuti alliansen saknas väsentligen konflikter eller hierarkier: den ena nationen står inte över den andra i detta exploaterings brödraskap. Basen för den politiska gemenskapen är alltså en transnationell kapitalcentralisering

3.) Superimperialismen: Här har en enda avancerad kapitaliststat seglat iväg så långt från de andra och blivit dem så överlägsen att den kan suga ut dem på samma sätt som underutvecklade länder sugts ut. Kapitaliststater som tidigare låg i framkanten underkastas en dominans som inte skiljer sig väsentligt från den som utövas i kolonierna.

Detta är de klassiska modeller som redan finns tillgängliga när man försöker fixera imperialismens aktuella konfiguration. I valet mellan dem bör man använda sig av framför allt två kriterier: 1.) Kan modellen förklara syntesen mellan imperialism och globalisering? 2.) Är modellen förenlig med de faktiska relationerna mellan dagens avancerade kapitaliststater, så som de kommit till uttryck i kriget mot Irak?

Lenin är död

Claudio Katz finner (återigen korrekt) att ingen av de klassiska modellerna ”kan klargöra de rådande relationerna”. Lenin faller snabbt bort. Hans bild av monopolkapital som förskansar sig i hägnen av sina respektive statsapparater är obsolet eftersom den är oförenlig med globaliseringen. Allt hos Lenin utgår från premissen att nationen är kapitalackumulationens gräns och form. Det är på grundval av detta som slutna, solida block av sammanväxta monopolkapital och stater kan träda fram på världsarenan och hamna i konflikt med varandra. Det enda sättet att försöka rädda Lenin är följaktligen – det framgår av Katz egna resonemang – att förneka att globaliseringen existerar. Viss vänster har under det senaste decenniet förvisso skyndat sig in i denna återvändsgränd, men här är inte plats att reda ut detta misstag närmare. Här kan bara slås fast att de nationella block Lenin postulerar är på väg att upplösas med globaliseringen, och att hans modell därmed inte svarar mot det första kriteriet. Än mer iögonenfallande är det negativa resultatet när modellen prövas mot det andra: krigshandlingar mellan de avancerade kapitalistländerna är otänkbara. USA, Japan och EU lever i fred, och den freden är stabil. Kriget mot Irak hade ingenting att göra med det slags omfördelningskrig som Lenin såg framför sig. I en mening som bara återfinns i den oavkortade versionen av Katz artikel sammanfattar han således vederläggningen av Lenin: ”Om det är uppenbart att den imperialistiska konfigurationen närs av systematiska krigsmassakrer, så står det också klart att de utspelar sig i periferin [och inte på slagfält i östra Frankrike, min anm]. Mångfaldigandet av dessa konflikter leder inte till interimperialistiska krig och denna förändring beror på globaliseringen, något som den gamla modellen för interimperialistisk rivalitet inte förmår se eller förklara.”

Innebörden av detta borde vara omvälvande för hur vänstern ser på imperialismteori. Den gestalt som under hela 1900-talet mer än någon annan förknippats med imperialismen och som begreppets tillskyndare – från *Clarté* och Jan Myrdal till *Monthly Review* och Samir Amin – åberopat, försökt bekräfta och inspirerats av har inte längre något att säga. Lenin är död. Fortfarande talar dock aktivister inom vänstern i dessa dagar av nyväckt antiimperialism reflexmässigt om honom så fort ämnet kommer på tal och säger något i stil med att ”Lenin har fortfarande rätt”. Icke.

Därmed inte sagt att konkurrens mellan olika nationella kapital helt upphört att existera eller att nationalstater inte försöker främja sina egna i detta spel. Det sker fortfarande, vilket Robert Brenner visat i två verk som tillhör de senaste årens mest uppmärksammade inom marxismen. Men den avgörande skillnaden är att konkurrensen sjunkit ner på en rent ekonomisk nivå: den utövas med penningen, inte med vapen. Den bärande bjälken i Lenins *Imperialismen som*

kapitalismens högsta stadium är just att den interimperialistiska rivaliteten genererar omfördelningskrig: hela hans syfte var ju att leda i bevis att första världskriget var en nödvändig följd av själva kapitalismen och oundvikligen skulle återkomma om systemet fick fortleva. Det är därför hans skrift hör till arkiven.

Kautskys ultraimperialism går också bort. För Katz är det främsta skälet att den transnationella kapitalcentraliseringen inte nått så långt som han föreställde sig: kapitalens nationella identiteter har inte suddats ut. Något enhetligt globalt kapital har ännu inte framträtt.

Det avgörande problemet är dock inte att Kautsky överdriver kapitalcentraliseringen utan att dagens imperialism inte alls har utseendet av ett egalitært sällskap där olika kapitaliststater står på samma nivå och mer eller mindre flyter samman när de hjälps åt i utsugningen. Dagens imperialism, så som den framträtt i Irak, kännetecknas istället av att en ensam kapitalistmakt spelar flera divisioner över alla andra. Ja, aldrig förr i mänsklighetens historia har en stat varit så extremt överlägsen.

Är det alltså superimperialismen som har svaret? Nej, även den är lätt att avfärda. USA suger inte ut EU eller Japan. ”Förhållandet mellan USA och dess medtävlare bär inga drag av ett härskande imperium”, skriver Katz. ”USA:s styrka bygger på sammanlänkning och inte, som i det förflutna, på att militärt besegra medtävlarna” (min kurs).

Klassikerna har alltså inga svar. Men vad har Katz själv att komma med? Han talar löst och luddigt om en ”kombination” av de klassiska modellerna, som han alltså just avfärdat. Det hela är ”mer komplext än vad man föreställde sig på 1970-talet”. Framför oss har vi en ”tilltrasslad väv”. Är detta verkligen det enda man kan säga? Måste man ge upp anspråken på att hitta en modell som avbildar imperialismens aktuella konfiguration? Nej, lyckligtvis inte.

Hegemonins logik

I *New Left Review* september/oktober 2002 skrev Perry Anderson en lång ledare om världsläget. Denne oförtröttlige, ständigt lika produktive marxist gav sig i kast med att analysera USA:s funktion i världsordningen på randen till ett krig i Irak – och sökte svar i de gamla teorierna.

Utgångspunkten för Anderson är just USA:s skamlösa överlägsenhet. Dagens imperialism är i en mycket bokstavig bemärkelse en USA-imperialism. Det främsta uttrycket för detta är militärt: USA:s militära kapacitet saknar medtävlare. Om trenden håller i sig kommer den amerikanska militärbudgeten inom kort att vara lika stor som alla andra länders tillsammans. Anderson menar att den under 90-talet mångdubblade militärteknologiska överlägsenheten blev fullt synlig först i kriget mot Afghanistan, där cyberångvälden av smarta missiler och satelliter visade sin förkrossande makt. Irak blev nästa steg. Men det är inte bara militärt som USA befäst sitt övertag: sedan ett drygt decennium är världskapitalismen och dess konjunkturen mer avhängiga den amerikanska ekonomin än kanske någonsin tidigare.

Hur regleras då, frågar sig Anderson, relationen mellan USA och de övriga avancerade kapitalistländerna? Vilken är imperialismens interna konfiguration? Också Anderson kasserar Lenin och Kautsky med några snabba rörelser. Istället vänder han sig, liksom han gjorde redan på 70-talet, till Antonio Gramsci. Denne skrev aldrig uttryckligen om imperialismen, men ändå lämpar sig hans tankar väl för att tillämpas på den. Gramscis stora upptäckt var hegemonins universella logik. Den modell han målade upp är giltig i en rad olika sammanhang: en specifik makt styr ett system genom att förkroppsliga dess allmänintresse.

För att kunna koordineras och hållas samman måste ett system, av vilket slag det nu är, ledas av en hegemonisk makt. Denna logik applicerar Anderson (i ärlighetens namn ska sägas att

andra gjort det tidigare) på det mellanstatliga systemet i världskapitalismen. Det har kommit att behöva en vägledande och samordnande nationalstat.

Den hegemoniska nationalstaten måste vara begåvad med vissa bestämda förmågor. Den måste ha kapacitet att påtvinga systemet sin vilja – i hela systemets intresse – genom tvång, genom naket våld i form av militär övermakt. Men kapaciteten att utöva tvång är bara en metod för maktutövning. Lika viktig är förmågan att utvinna samtycke från systemets övriga delar. Genom att ta fram de mest avancerade formerna av produktion och kultur, som blir till förebilder för alla andra i världskapitalismen, kan den hegemoniska makten koppla på dem bakom sitt lok utan att tillgripa våld. I varje hegemoni – det gäller även denna – finns ett spektrum och en spänning mellan tvång och samtycke som former för makt.

En annan, lika viktig motsättning inom hegemonin är i Gramscis modell den mellan det generella och det partikulära. Den hegemoniska makten sitter på sin tron för att förkroppsliga hela systemets intressen, men den är oundvikligen singular, enskild, åtskild från systemets övriga delar. ”I själva sin definition måste en hegemon besitta egenskaper som inte kan delas av andra, eftersom det är just de som lyfter den över rivalernas nivå. Men samtidigt kräver dess roll att hegemonen ligger så nära en generaliserbar – det vill säga reproducerbar – förebild som möjligt. Att räta ut denna cirkel är naturligtvis när allt kommer omkring omöjligt, varför det alltid finns en inneboende friktion i varje hegemonisk ordning. (...) Det partikulära och det generella är dömda till varandra.” I detta spänningsfält mellan variablerna tvång, samtycke, generellt och partikulärt opererar den hegemoniska makten.

Det handlar förstås om USA. Denna statsbildning inkarnerar det kapitalistiska systemets allmänintresse. Samtidigt ”måste hegemonen vara – och kan bara vara – en partikulär stat: som sådan har den oundvikligen en speciell historia och nationella särdrag som skiljer ut den från alla andra”. Den amerikanska statsbildningen råkar ha unika drag som gjort just den till perfekt ledare för kapitalismen. Ett territorium av kontinental omfattning med väldiga resurser och skydd från två oceaner ligger till grund för den militära makten, och en befolkning av immigranter som byggt en kultur fri från förkapitalistiska traditioner – med en från början svag arbetarklass – är basen för de ekonomiska framgångarna. I Europa, däremot, är nationalstaterna lätta att invadera. Kulturerna är rotade i tusenårig mylla och bär fortfarande spår av förkapitalistiska förhållanden; arbetarklassen står jämförelsevis stark. Därför kan ingen av de europeiska nationalstaterna axla manteln för hela systemet. De är alltför speciella, medan det speciella med USA är att kapitalismen där har antagit sin allmängiltiga gestalt.

Anderson illustrerar sin tes med Hollywood. Hur kommer det sig att just USA så totalt dominerar världens filmkultur? Varför inte någon europeisk stat? När den amerikanska filmen växte fram var den tvungen att hitta ett språk som talade till alla invånare, oavsett vilken nationell kultur de lämnat bakom sig: för att kunna kommunicera med publiken måste den uppnå maximal dramatisk förenkling och monoton. Europeiska filmskapare, å andra sidan, verkade inom lokala traditioner fulla av kulturella koder som bara de infödda förstod. Följaktligen var det svårt att exportera europeisk film – men den amerikanska var, med den borgerliga abstraktionen som sitt språk, perfekt skuren för massexport.

Liksom i filmkulturen har också USA under det senaste halvseklest ständigt satt de mönster som andra nationalstater sedan följt, i fråga om allt från företagsformer, finanssystem och arbetsorganisation till kläder, tv och musik. Klyftan mellan USA och Europa består, men den minskar. Den amerikanska nationalstaten är hela systemets spjutspets. Det som gett USA denna universella ledarroll är det säregna i just USA:s historia. Det generella och det partikulära förstärker här varandra.

Pyramidal hegemoni

Hur svarar då denna modell mot de två kriterier som ovan ställdes upp? Kan den, för det första, relatera imperialism till globalisering? Anderson berör inte själv denna frågeställning, men det krävs inte mycket tankemöda för att se hur hans modell för en USA-hegemoni kan kopplas till globaliseringen så som den sett ut de senaste decennierna.

Efter 1945 var det hotet från östblocket som gjorde andra kapitalistmakter mer än villiga att krypa in under USA:s skyddande vingar. Den mekanismen har försvunnit – men den har ersatts av andra, ekonomiska. Det gäller exempelvis en aspekt av globaliseringen som hittills inte varit föremål för tillräckliga studier: globaliseringen av ägandet. Företag slås i allt större utsträckning samman och köps upp över nationsgränserna. Det bidrar till att sudda ut dem. Denna process är identisk med Kautskys transnationella kapitalcentraliseringen, och den äger verkligen rum – det finns ingen anledning att, som Katz, bagatellisera eller förneka det. Men den har inte genererat det horisontella samfund av enade kapitaliststater som Kautsky förutspådde. Resultatet har istället blivit en pyramidal hegemoni. När kapital från olika länder slås samman utsträcks nämligen kapitalet från den starkaste nationella ekonomin, som kommer att genomsyra andra länders kapital. Om ett amerikanskt företag går samman med ett svenskt kan man vara säker på att den amerikanska delen kommer att dominera det nya företaget, eftersom det är så mycket större. Även om kapitalcentraliseringen går i flera riktningar – japanska företag köper exempelvis upp amerikanska – så är huvudtendensen att det största nationella kapitalet, det vill säga det amerikanska, expanderar mest genom processen. När alla kapital möts för att äta varandra är det framför allt stor som äter liten. Den transnationella kapitalcentraliseringen slår alltså dialektiskt över i vad som ser ut att vara dess motsats: ett nationellt kapital i toppen av en pyramid. Globaliseringen av ägandet för in världen under den specifikt amerikanska hegemonin.

Vi talar här om en konkret historisk process varigenom imperialismen bäddas in i globaliseringen i takt med att globaliseringen äger rum. ”Bäddas in” är kanske fel ord, och än mer missvisande är ”inympas” som metafor, eftersom USA:s överlägsenhet inte är något som påförs globaliseringen utifrån. Snarare rör det sig om en process där USA:s globala överlägsenhet förstärks av och stiger upp ur själva globaliseringen som dess egen produkt.

Exemplen på hur detta fungerar kan mångfaldigas. Den mest fundamentala förändring som döljer sig bakom ordet ”globalisering” är att mervärdeproduktionen nu organiseras över nationsgränserna. Genom utsträckta tillverkningskedjor förs arbetare i alla länder in under vad som i praktiken är samma fabrikstak. Denna omdaning av kapitalismens geografi, som har verkligt revolutionerande följder för klasskampen, har grundlagts genom de multinationella företagens direktinvesteringar. Vilka företag är det som gått i spetsen för dem? Det är, allt sedan 50-talet, de amerikanska. Nätet av direktinvesteringar som syfts runt klotet engagerar kapital från alla avancerade kapitaliststater, men tråden har främst förts av företag från USA: de största direktinvesteringarna kommer därifrån. När globaliseringen på så vis vecklar ut sig dras fler och fler sektorer av världsekonomin in i en kapitalackumulation som utgår från USA. Det gäller även på en mer abstrakt nivå. ”Downsizing”, ”outsourcing” och så gott som alla andra idéer och ackumulationsstrategier som spridits genom globaliseringen kommer från USA. Den borgerliga tankevärld som på ett ideellt plan upplöser nationsgränserna och enar världen draperar den samtidigt i en nation.

Så artar sig dialektiken mellan imperialism och globalisering: samma process som upplöser alla nationer slår över i att ge en av dem en unik överlägsenhet och makt. Hegemonimodellen hjälper oss alltså, när den sammanförs med de historiska tillfälligheter som ramat in de senaste decennierna, att åtminstone till en del övervinna den analytiska motsättningen mellan globalisering och imperialism och istället se en positiv dialektik i relationen mellan dem. Vi

har ännu inte kommit fram till frågan om det imperialistiska kriget, men så här långt – som bild av imperialismens interna konfiguration – har hegemonimodellen som ingen annan lyckats förena imperialism och globalisering. Den territorialitet som är inneboende i USA-imperialismen framstår inte längre som globaliseringens motsats, utan som dess logiska följd.

Huvudmotsättning

Modellens företrädare blir ännu större mätt med det andra kriteriet. Hur har relationen mellan dagens avancerade kapitaliststater kommit till uttryck i kriget mot Irak? Eller, mer exakt: i vilket förhållande står USA till de andra avancerade kapitaliststaterna? Inte som Lenin föreställde sig. USA är inte en av många rivaler som bekriagar varandra. Inte som Kautsky såg framför sig; USA är inte en av flera allierade i en utsugningens gemenskap. Inte heller som superimperialismens modell gör gällande: USA suger inte ut andra avancerade kapitaliststater. Istället uppträder USA i Irak som den utvecklade kapitalismens hegemoniska makt.

Det betyder inte att det är så enkelt som att kriget var ett krig å alla kapitaliststaters vägnar, där USA utövade ett mandat som det tilldelats av systemet. Hegemonimodellen målar inte upp en simpel representation av allmänintresset, där den ledande statens roll bara är att passivt reflektera alla andras vilja. Istället säger modellen att det alltid kommer att finnas en spänning mellan det generella och det partikulära: den hegemoniska makten – i det här fallet USA – kommer alltid att besjålas av sin egen historia, sina egna intressen. De kan per definition aldrig sammanfalla med alla andras. Det uppstår därför situationer där USA strävar åt sitt eget håll, och de ligger inbyggda i själva hegemonins logik.

Med detta verktyg gör Perry Anderson det världspolitiska spelet inför kriget mot Irak en smula mer begripligt. Medan Bill Clinton var en mästare på goda relationer till Europa, med ”mänskliga rättigheter” och ”den nya ekonomin” som ledord i en transatlantisk överideologi, har George W Bush först och främst varit amerikan. Han inledde sin presidentperiod med aggressiva gester mot världssamfundet, som uppsägningen av Kyotoavtalet och det amerikanska godkännandet av krigsförbrytartribunalen. Egenmäktigheten och självrådigheten förstärktes sedan kvalitativt efter elfte september.

Med denna sin unilateralism företräder George W Bush en förskjutning inom hegemonin från det generella till det partikulära. Där Clinton eftersträvade samtycke från Europa har balansen i det hegemoniska systemet under Bush tippat mot USA:s egenintressen – och mot tvånget. Det stör delar av Europa. Under planeringen av kriget mot Irak förklarade vissa europeiska kapitaliststater att de inte av princip motsatte sig ett anfall – tvärtom – men de bönade och bad Vita huset om att gå vägen över FN. De ville bara inte att kriget skulle framstå som en naken aggression från en ensam stat.

De icke-hegemoniska kapitaliststaterna har ett intresse av att hegemonen ska lägga sig så nära dem som möjligt och inte fara ut i egna äventyr. Detta är en avgörande faktor i förklaringen till exempelvis Frankrikes krigsmotstånd. Vissa har velat se Lenin gå igen i konflikten mellan USA och Frankrike, som ett uttryck för interimperialistisk rivalitet. Men det är helt urholka begreppet. Lenin avsåg ständigt allt skarpare motsättningar mellan kapitaliststaterna, som alltid var på väg mot och snart skulle brisa i ett imperialistiskt krig. Av det slaget är inte konflikten mellan Washington och Paris. Den förstås mycket bättre med hjälp av hegemonimodellen, som alltså också har ett begrepp om interna konflikter mellan de avancerade kapitaliststaterna. Men de förstås som underordnade motsättningar inom den hegemoniformation som de avancerade kapitaliststaterna utgör. De är alltid sekundära i förhållande till huvudmotsättningen: den mellan de avancerade kapitaliststaterna och periferin.

Pendelrörelse

De diplomatiska turerna inför Irakkriget kan sålunda analyseras som en pendelrörelse mellan generellt och partikulärt, där FN:s säkerhetsråd utgör där den generella polen och de mest isolationistiska krigshökarna i Vita huset den partikulära. Till en början – i höstas – såg det ut som om hökarna skulle driva fram ett krig utan att ens försöka ta vägen över FN. Men Bush bestämde sig för eftergifter till Europa och axlade sitt ansvar som hegemon: han höll sitt tal inför generalförsamlingen, lade saken i FN:s händer och drev fram säkerhetsrådets resolution 1441. Detta var ett försök att göra kriget till hela systemets angelägenhet; en svängning mot det generella. USA fortsatte sedan på den inslagna vägen och drev på vapeninspektörerna, lade fram ”bevis” för Iraks ondska inför FN och tryckte på för en ny resolution som skulle ge kriget världssamfundets välsignelse.

Denna strategi misslyckades dock kapitalt. Under trycket från massprotesterna världen över och föga imponerade av USA:s argument intog nyckelländer som Frankrike, Ryssland och Tyskland väntan som politisk ståndpunkt: ge vapeninspektörerna mer tid att förankra kriget i ett generellt intresse, så kan vi godkänna det längre fram. Denna universalism kom vid en given tidpunkt att skära sig med unilateralismen i Vita huset, närmare bestämt i det ögonblick då USA bestämde sig för att inte lägga fram ett nytt resolutionsförslag inför säkerhetsrådet eftersom man visste att det skulle bli nedröstat. Istället drog ”koalitionen” ut i krig på egen hand, utan FN:s mandat. Just då, dagarna innan kriget bröt ut, var klyftan mellan generellt och partikulärt som djupast och spänningen mellan vissa av de avancerade kapitaliststaterna som störst. Men sedan?

I sin ledare – som skrevs när förhandlingarna i FN fortfarande pågick, innan resolution 1441 – förutspådde Perry Anderson att ”i det stora hela kan det europeiska samtycket till krigskampanjen tas för givet. (...) Stormen i den atlantiska tekoppen kommer snart att ha blåst över.” På grundval av hegemonimodellen bedömde han karaktären av konflikten mellan USA och de europeiska ”fredsstaterna” som mild, inte det minsta antagonistisk; mest ett spel för gallerierna. Utvecklingen gav honom rätt. Tariq Ali skriver i det senaste numret av *New Left Review*:

”Här öppnade sig sannerligen en exempellös spricka i den atlantiska alliansen. Vad skulle hända med EU, med NATO, med ’världssamfundet’ självt om en sådan katastrofal splittring fick fortsätta? Skulle själva idén om Väst kunna överleva? Sådana farhågor kom att stillas snabbt. Knappt hade Tomahwak-missilerna hunnit lysa upp Bagdads natthimmel och de första irakiska civila skjutits ner av amerikanska marinsoldater förrän Chirac skyndade sig att förklara att Frankrike skulle garantera säker passage för amerikanska bombplan genom sitt luftrum (vilket man inte hade gjort, under hans eget premiärministerskap, när Reagan attackerade Libyen), och önskade den amerikanska armén ’snabb framgång’ i Irak. Tysklands kadavergröna utrikesminister Joschka Fischer tillkännagav att hans regering också hoppades innerligt på en ’snabb kollaps’ för motståndet mot den angloamerikanska attacken. För att inte överträffas av de andra förklarade Putin för sina landsmän att ’av ekonomiska och politiska skäl’ kunde Ryssland bara önska sig en avgörande seger för USA. Andra internationalens partier kunde inte ha agerat mer ’hedervärt’.”

Alltsedan kriget började har så motsättningarna mellan de avancerade kapitaliststaterna tonat bort. Ett skäl till detta är att kriget i grunden faktiskt värnar världskapitalismens intressen. Men samtidigt är kriget ett uttryck för USA:s egna ambitioner. Som hegemonisk makt är nu USA en gång så stark, så överlägsen och, inte minst, så kapabel till tvång att de andra delarna av systemet inte har något annat val än att föga sig. Ja, övermakten är så stor att opposition inom systemet inte ens skulle vara att tänka på. Paradoxalt nog – eller dialektiskt – har denna förmåga till unilateralism sin materiella bas i den nationsupplösande globaliseringen. Det är den som så kraftigt stärkt USA under de senaste decennierna.

Återigen rör det sig alltså om en dialektik mellan generellt och partikulärt, samtycke och tvång. Men den konstanta summan av hegemonins ekvation – orörd av hur de andra

faktorerna utvecklas – är USA:s oerhörda makt. Det är det som gör modellen till en så brännande aktuell imperialismteori.

Så svävar Gramscis ande ut ur fängelsecellen, färdas genom decennierna och uppenbaras för vår tid av Perry Anderson. Här, inte i någon av de klassiska modellerna, finns svaret. Hegemonimodellen lyser upp imperialismen anno 2003. Men hittills har den bara formulerats formellt, som ett abstrakt skelett utan kött. Den har inte kopplats till några svar på den avgörande frågan: vilka ekonomiska drivkrafter döljer sig bakom kriget mot Irak? Hur är de beskaffade? Är de systemets allmänna intressen eller USA:s egna? Det gäller alltså att förbinda hegemonimodellen med en krigets politiska ekonomi. Detta är emellertid ett ytterst komplicerat projekt, om man vill klarlägga de ekonomiska orsakerna till kriget empiriskt och analytiskt, varför det här bara kan bli fråga om några provisoriska hypoteser.

Krigets verkliga syfte

Den övertygelse som bar fram stora delar av antikrigsrörelsen var mycket riktigt att kriget mot Irak egentligen handlade om något annat. Massförstörelsevapnen, kopplingarna till Al-Qaida, den förfärliga diktaturen – de var alla förkläden som gömde det verkliga motivet. Denna gång var det ovanligt lätt att genomskåda dem. För var och en som inte var inprogrammerad med blind tro på USA var det uppenbart att en krigskåt administration desperat sökte förevändningar. Vagheten, hyckleriet och de direkta osanningarna fick dem att spricka sönder. Något annat sken fram.

Men vad var detta andra? Olja, sade vänstern. ”Olja”, målade man på plakaten, och trodde sig därmed ha lagt hela Irakfrågan i full belysning som genom ett knäpp med fingrarna. Som om det räckte att uttala det magiska tvåstaviga ordet för att saken skulle vara klar och den amerikanska politiken förklarad i sin helhet. Men närmar man sig oljefaktorn fördomsfritt ser man att den genast inkallar en rad nya frågor. Vad med oljan? Vems oljeintresse? Vilka variabler i oljans ekonomiska kretslopp handlar det om? Här finns inga enkla svar, däremot en snårskog av motstridiga krafter och tendenser. En imperialismteori om vad som nu sker måste ge sig in och söka där.

Den allmänna trossatsen bland krigsmotståndarna var att USA är ute efter att ta kontroll över källorna i Irak för att få ner oljepriset. Tankegången utgår från att oljan är en nyckelresurs i den industriella kapitalismen, varför ett högt pris – som på 70-talet – hotar att allvarligt störa världsekonomin. Om USA installerar en lydregim i Bagdad kommer billig irakisk olja att flöda ut över världen, oljekartellen OPEC undermineras och därmed säkerställs ett nytt globalt arrangemang för god oljetillgång.

Men detta är just en trossats. Den tas för given, trots att poster i oljeekvationen tydligt talar emot den. Hur är det exempelvis med oljebolagen? Deras intresse är inte att få ner priset - det är att få upp det. Ett högt pris höjer deras profit. Oljebolagen råkar nu ha ett exempellöst inflytande över den administration som sitter i Vita huset. Är det då troligt att kriget motive-rades av en vilja att pressa ner oljepriset?

Det är frestande att tolka oljebolagens inflytande över amerikansk utrikespolitik som i hög grad direkt – oförmedlad. Vid millennieskiftet befann sig oljebolagen i själva verket i en svår kris. Oljepriset föll under hela 90-talet, och därmed profiten. År 2000 slogs bottenrekord för oljebolagens andel av de samlade profiterna i världskapitalismen. George W Bushs seger i presidentvalet kan ses som något av oljedollar-vapendollar-koalitionens¹ statskupplika åter-

¹ Detta något otympliga begrepp är hämtat ur *The Global Political Economy of Israel* av de två radikala ekonomerna, kanadensaren Jonathan Nitzan och israelen Shimshon Bichler. Boken är, vilket inte framgår av titeln, ett av de mest ambitiösa, innovativa och provocerande bidragen till såväl kapital- och stats- som långa

komst till makten. Bush kom från en familj med flera generationer gamla band till det amerikanska oljekapitalet, som inte avstod några medel för att få honom vald: pengar östes in i hans presidentkampanj, massiva påtryckningar utövades och rena bedrägerier sattes in. Hans kabinett är det mest olje- och vapendominerade i historien. Förutom att Bush själv är gammal oljekapitalist var vicepresident Dick Cheney tidigare vd för Haliburton, handelsminister Don Evans har haft samma post i Tom Brown, försvarsminister Donald Rumsfeldt har ett förflutet i Bechtel och säkerhetsrådgivare Condoleezza Rice i Chevron – fyra jättar i den amerikanska oljebranschen.

Oljemarknaden är en nervös spekulationsmarknad. Den viktigaste faktorn är här aktörernas föreställning om den framtida oljetillgången, som mer än något annat hotas av – krig. Om ett krig i länder med stora oljereserver är under uppsegling blir spekulanterna oroliga. Priset stiger.

Kriget mot Irak skulle alltså kunna tolkas som mer eller mindre ett beställningsverk från oljekapitalet. Det hade helt och hållet sin upprinnelse inne i Vita huset, som ovedersägligen bebos av personer med bindningar till oljebolagen. Och deras långa planering av kriget gav resultat. Till följd av det långvariga krigshotet steg oljepriset – och profiterna – brant. Dagens Nyheter rapporterade den 8 februari att amerikanska Exxon Mobil förra året gjorde en vinst på omkring 100 miljarder kronor, liksom även Shell och BP. Det var några av de högsta företagsvinsterna i hela världskapitalismen. De oljebolag som nyss var i kris täljde guld med krigshotet.

Men det finns problem med en sådan teori. Vad händer nu när kriget mot Irak är slut och ockupationen etablerad? Då är hotet om ett krig överspelat. Den faktor som höjer priset är borta. Den nya lydregimen kommer snart att reparera pumparna, skruva på kranarna och öppna de outnyttjade oljefälten för exploatering. Världens näst största oljereserver blir fullt tillgängliga för marknaden, som då kommer att sänka priset för långt tid. Här är det något som inte stämmer. Teorier som härleder regeringspolitiken ur det faktum att olika fraktioner inom borgarklassen slåss om makten över staten, och att den segrar som lyckas sätta dit sina personer i statens ledning, balanserar alltid nära konspirationsteoriernas lurande dike.

Det utmärkande för globaliseringens epok är ju snarast att nationalstatens politik till följd av kapitalets nya rörlighet allt mer styrs av opersonliga lagar, som verkar tämligen lika oavsett vem som har regeringsmakten. I fråga om kriget mot Irak skulle man då inte söka svaret hos de personer som styr USA. I stället skulle man leta efter de ekonomiska högspänningsledningarna som hänger genom Vita huset och i kraft av sin strukturella tyngd driver fram en krigspolitik.

Privatiseringskrig

När allt kommer omkring är inte ett högt oljepris den enda skatt bolagen vill åt. I lika hög grad åtrår de själva kontrollen över oljeresurserna, som sedan den arabiska nationalismens höjdpunkt i slutet av 60-talet och början av 70-talet allt mer har överförts till de lokala staterna. Kriget för oljan är ur det perspektivet ett slags privatiseringskrig. Ur detta perspektiv representerar inte heller kriget ett intresse som står i motsättning till övriga delar av kapitalismen: alla andra branscher förlorar på ett högt oljepris, men det är inte bara oljebolagen som vinner på att de ersätter Saddam Hussein som härskare över Iraks svarta guld. Det gör hela systemet. Persiska vikens betydelse för västvärldens oljeförsörjning har växt på senare tid, och enligt prognoserna kommer trenden att hålla i sig i decennier. Det

---

vågor- och imperialismsteori under senare år. Se min artikel i *Arbetaren* nr 8/03 för en redogörelse för deras teori om sambandet mellan oljeintressen och krig i Mellanöstern.

gäller ingalunda bara USA: andelen konsumerad olja som kommer från Persiska viken är mer än dubbelt så stor i Västeuropa, och den stiger. Kapitalismen klibbar fast i den arabiska oljan.

I denna situation av fördjupat beroende är det potentiellt livsfarligt för systemet att kontrollen innehas av oberäkneliga, obstinata diktatorer som Saddam Hussein. Han visade också att han var beredd att föra krig med sin olja. I april 2002 stoppade han all irakisk oljeexport i ett solidaritetsembargo till stöd för palestinierna, som då massakrerades under Israels Operation skyddsmur. Till yttermera visso hänger den politiska instabiliteten i arabvärlden och radikaliseringen av massorna – inte minst i kronjuvelen Saudiarabien – som mörka moln över oljefälten. De amerikanska oljebolagen och det kapitalistiska systemet har ett gemensamt intresse av att de skingras. En lydregim i Bagdad blir en plattform i hjärtat av arabvärlden, från vilken hela det politiska landskapet kan läggas om.

Logisk slutpunkt

Så kan krigsmotivet för USA delas upp i två delar: först ett par år av exceptionella överprofiter för oljekapitalet i krigshotets skugga, och sedan – nu när kriget är över – full kontroll över, fri tillgång till och billig utvinning av den irakiska oljan. Här rör det sig om en flerfaldig dialektik. De interpersonella relationerna och oljefraktionens egna intressen har ovedersägligen en roll i prishöjningen under krigsplaneringsfasen och, inte minst, i fördelningen av kontrakt. Samtidigt samverkar de – åtminstone under ockupationsfasen – med de objektiva strukturerna och systemets allmänintresse. Men här verkar också imperialismens symbios med globaliseringen.

I en analys före kriget påminde den amerikanska tankesmedjan Rand Corporation, som står Bushadministrationen nära, om att betydelsen av den arabiska oljan för USA inte bara kan mätas i den direkta importen av denna olja. I takt med att USA importerar allt mer industriprodukter från nyligen industrialiserade länder – en typisk konsekvens av globaliseringen – fastnar man också i en indirekt oljeimport. Länderna i Sydostasien baserar exempelvis sina industrier på ett inflöde av olja från Persiska viken. Det betyder att oljepriset ligger inbakat i varje sydkoreansk bil som säljs i USA. Även i importen av industrivaror har alltså USA – med sitt väldiga underskott i handelsbalansen – ett konkret intresse av billig olja. Globaliseringen tvinnar samman de nationella ekonomierna så att den enes utgiftspost också blir den andres.

Sett från andra sidan är alltså USA:s strid för kontroll över den arabiska oljan en strid som även de sydkoreanska biltillverkarna har ett intresse av (för övrigt var Sydkorea en av de mest ivriga hejklackarna och erbjöd USA att skicka trupper till Irak; också det extremt oljeberoende Japan stämde glatt in i ramsorna). Innebörden av detta är att globaliseringen pressar USA att ta hela kapitalismens intressen på sina axlar – just som en hegemon ska göra. Rand Corporation skrev att ingen annan än USA har ”den militära närvaro, förmåga att utöva makt och teknologi som krävs för att skydda det globala flödet av energi från Mellanöstern och frånta fientliga stater möjligheten att använda utpressning”. Globaliseringen och hegemonin förstärker ömsesidigt varandra, i en process vars logiska slutpunkt är det imperialistiska kriget.

Samtidigt har också USA sina egna särdrag som hegemonisk makt. Det är ett felslut – vars främsta representanter är Hardt och Negri – att tro att USA bara företräder systemet, helt utan nationella egenintressen. Innan kriget var de amerikanska oljebolagen helt utestängda från de väldiga fälten i Irak. Deras franska och ryska konkurrenter hade däremot lyckats sluta avtal om utvinningsrättigheter med Saddam Hussein. Genom sin invasion av Irak har USA dyrkat upp både nyttjade och outnyttjade oljefält åt sina egna bolag. Här kan inte den distinkt nationella komponenten reduceras bort.

Återigen ser vi här spänningen mellan generellt och partikulärt – nu i ekonomisk form. Frankrike och Ryssland trivdes inte helt med tanken på en USA-invasion, eftersom dess egna

intressen inte helt sammanföll med USA:s. Motiven för kriget gick utöver de intressen som systemet enhälligt kunde enas kring och innefattade även – i linje med USA:s nya unilateralism – ett bestämt element av amerikansk självhävdelse på oljefälten. Denna självhävdelse ligger dock helt inom ramarna för vad hegemonen kan och i slutändan får stöd för att göra, eftersom dess makt är så stor.

Samtidigt satte hegemonirelationerna bestämda gränser för hur långt ett land som Frankrike kunde gå i sin kritik av kriget. Jacques Chirac ingår i samma globaliseringens nät som alla andra avancerade kapitaliststater. Därför är det också naivt, som exempelvis Lasse Berg gjorde i Dagens Nyheter någon månad innan kriget bröt ut, att sätta sin tilltro till ett militärt upprustat EU som den kraft som ska säkra världsfreden. Ett sådant EU skulle inte förhålla sig på ett kvalitativt annorlunda sätt till periferins länder och folk.

Genuin fred kan bara byggas på anti-imperialistisk grund. En sådan kan i sin tur bara läggas ut underifrån, av helt andra klasskrafter än de som styr våra stater. I bästa fall har den så kraftigt uppblommade antikrigsrörelsen gjort en del förarbete i detta avseende. Det kan i så fall förhoppningsvis bära frukt i framtiden.

Litteraturlista:

Historical Materialism and Globalization, redigerad av Mark Rupert och Hazel Smith (Routledge 2002)

The Global Political Economy of Israel, av Jonathan Nitzan och Shimshon Bichler (Pluto Press 2002)

“The Economics of Global Turbulence – A Special Report on the World Economy 1950-98”, av Robert Brenner (*New Left Review* nr 229, 1998)

The Boom and the Bubble – The US in the World Economy, av Robert Brenner (Verso 2002).

Ur *Röda Rummet* 1 / 2004

Ulf Karlström: På klassikernas skuldror

I *Röda rummet* nr 2-2003 fanns artikeln *Vägen till världshegemoni* av Andreas Malm [se ovan], som berörde vänsterns behov av en imperialismsteori för vår tid. Lenin är död, hävdade Malm och skisserade – med bidrag från Gramscis tankar om hegemoni – skelettet till en ny teori. Här får han svar på tal av Ulf Karlström från Clarté. ”Vi står alltid på de gamlas axlar”, invänder han.

Röda Rummet har förtjänstfullt i tre nummer (3/4-02, 1 och 2-03) publicerat artiklar om imperialismen. Två av dem var översättningar från *International Viewpoint* och den tredje skriven av Andreas Malm. Han höll även ett föredrag vid Socialistiskt Forum i november 2003, inför en fullsatt sal. Debatten har över lag varit kunnig och konstruktiv, och det föreligger även en viss samsyn. Emellertid finns det åsiktsbrytningar, som jag grovt skulle vilja återföra på tre ickemarxistiska utgångspunkter:

- Ett okritiskt anammande av Hardt & Negris postmodernism och överdrifter av tendensen ”globalisering”.
- Ett avfärdande av Lenins och senare Harry Magdoffs imperialismssyn i den utsträckningen att vi idag uppfattas sakna ”en imperialismsteori för vår tid”.
- En överbetoning av att världspolitiken kommit in i nytt skede – en ny era – i och med USA:s anfall på Afghanistan och Irak.

Lenins analys av imperialismen

Den engelska liberala journalisten och ekonomen John Hobson publicerade 1899-1901 kritiska artiklar och två böcker om Boerkriget. År 1902 gav han ut boken *Imperialism – a study*, vilken gjorde Hobson känd och läst i Europa. Hobson reagerade på lögnerna kring Boerkriget och imperialismen och förespråkade en avkolonisering och en tidig Keynesianism, det vill säga investeringar i England i stället för utomlands, för att höja arbetarnas löner. Hobson understryker således kraftigt kritiken mot imperialismen och avslöjar talet om ”the white mans burden”: ”Det är ingen överdrift att påstå att den nuvarande brittiska utrikespolitiken främst har som målsättning att finna lönsamma investeringar”.

Rudolf Hilferding var österrikisk marxist och ekonom. Han utgav 1910 arbetet *Finanskapitalet*. Som titeln säger handlar det om en ny typ av kapital:

”En ständigt växande del av industrikapitalet tillhör inte de företagare vilka använder det. Kapitalet ställs till deras förfogande endast genom banken, som gentemot dem representerar ägaren. Å andra sidan måste banken fixera en ständigt växande del av sina kapital i industrin. Därigenom blir banken i allt större utsträckning förvandlad till industrikapitalist. Det bankkapital, alltså kapital i penningform, som på så vis i verkligheten förvandlas till industrikapital, kallar jag finanskapital”.

Behovet hos detta kapital att expandera var enligt Hilferding den yttersta grunden för imperialismen.

Mot denna bakgrund var det knappast förvånande att Hobson och Hilferding var Lenins främsta källor och teoretiska utgångspunkter när han under 1915-16 studerade imperialismen. 1917 utkom *Imperialismen som kapitalismens högsta stadium*, en ”populär studie” i broschyrform (cirka 140 sidor). Senare i ett förord förbannar Lenin den tsaristiska censuren som tvingade honom att använda ett ”fikonspråk” och hur han fick utelämna aktuella politiska frågor. Nå, vad hävdade då Lenin?

”Kapitalismens utveckling har fortgått så långt att varuproduktionen som visserligen ännu ’härskar’ såsom förut och alltjämt räknas såsom grundvalen för hela hushållningen, i verkligheten redan är underminerad och huvudparten av profitterna inhöstas av finansmanipulationernas ’genier’”. (Lenin s. 470)

”En monopolställning för ett fåtal av de mycket rika länderna, där kapitalackumuleringen uppnått gigantiska dimensioner. Det uppstår ett väldigt ’kapitalöverskott’ i de avancerade länderna”. (Ibid s. 540) Istället för investeringar i det egna landet, till exempel i jordbruket för att höja massornas levnadsnivå, sker kapitalexport. Det beror på att ”i de efterblivna länderna är profiten vanligen hög för kapitalmängden är liten, jordpriset relativt lågt, arbetslönen låg och råvarorna billiga. Möjlighet till kapitalexporten skapas därigenom att en rad efterblivna länder redan är indragen i världskapitalismens kretslopp”. (Ibid s. 514)

”Men under kapitalismen är den inre marknaden oundvikligen förbunden med den yttre. Kapitalismen har för länge sedan skapat en världsmarknad.”

”...till bildandet av internationella karteller. Detta utgör ett nytt steg i kapitalets och produktionens världsomfattande koncentration, ojämförligt mycket högre än de föregående”. Vad Lenin kallar ”övermonopol” uppstår. (Ibid s. 517)

Lenin sammanfattar i fem punkter vad som då karaktäriserade imperialismen:

1. Koncentrationen av produktion och kapital har uppnått ett nytt stadium och skapat monopol vilka spelar en avgörande roll.
2. Tillkomsten av ett finanskapital och därav en finansoligarki.
3. Kapitalexporten, till skillnad från varuexporten får synnerlig betydelse.
4. Internationella monopolitiska sammanslutningar av kapital bildas och de delar världen mellan sig.

5. Jordens territoriella uppdelning mellan de kapitalistiska stormakterna är avslutad.

Skriften framstår som förvånansvärt fräsch med tanke på att det är nära 90 år sedan den skrevs. Den kan också sägas vara en bra analys över 1900-talet fram till 1945. Det finns därför ingen anledning att på 2000-talet proklamera att "Lenin har fel". Vad gäller historiska arbeten står vi alltid på "de gamlas axlar". Därför ser vi oftast längre än vad de gjorde.

Lenin kritiserade ingående Kautsky för dennes föreställning om ultraimperialismen, det vill säga att imperialisterna går samman för att gemensamt suga ut världen och därvid avhålla sig från att föra krig mot varandra. I detta avseende var Lenin mycket klarsynt. Det krävdes två interimperialistiska världskrig och framväxten av ett kommunistiskt block för att ena de rivaliserande imperialistmakterna under USA:s ledning. Först i detta läge 1945 får Kautskys idéer substans och Lenins linje tappar aktualitet.

Behovet av industriell produktion var 1945 stort efter krigets ödeläggelse. Även "explosionen" av konsumentvaror i USA, Europa och senare Japan bidrog till varuproduktionens hegemoni. Storföretagen i USA ackumulerade under slutet av 1930- och 40-talet kapital i den utsträckningen att man blev mindre beroende av bankkapitalet (Sweezy s. 85). Dessa förändrade förhållanden bidrog till att vissa slutsatser i Lenins analys kring 1950 framstod som partikulära snarare än generella.

Magdoffs imperialismanalys

Mitt under Vietnamkriget 1968 publicerade Harry Magdoff artikelserien *The Age of Imperialism* i *Monthly Review*, och året därpå i bokform. Magdoff var ekonom och undervisade då på ett universitet. Efter en bred historisk översikt presenterade han följande nya (och några gamla) inslag i den imperialism som tar vid kring 1945:

- tillväxten av de transnationella företagen.
- jakten på råvaror, som strategiska mineraler och erövring av nya marknader.
- USA som ledande kapitalexportör.
- kraftigt ökad internationalisering av kapitalflöden och bankverksamhet.
- dollarn som världsvaluta, och den enorma fördelen för USA-imperialismen.
- det militärindustriella komplexet som profit- och tillväxtmotor.
- USA:s militära styrka, antalet utlandsbaser och Pax Americana.
- u-hjälp som ett nytt medel för kontroll
- lån och skuldsättning (långt före debatten om skuldfällan).
- för u-länder som huvudsakligen råvaruleverantörer.

Begreppet imperialism används vanligen avgränsat till förvärv av kolonier och/eller politiska och militära handlingar för att försvara gjorda utländska investeringar. Det är ett alldeles för begränsat synsätt enligt Magdoff: "...there is a general intertwining of trade and flag". Det finns i själva verket hos en ledande imperialiststat som USA en underliggande enhet eller samsyn mellan inhemsk ekonomi, finansiell eller industriell utländsk verksamhet, internationell diplomati och militär verksamhet. Denna samsyn härrör som något självklart från den normala funktionen i en kapitalistisk ekonomi. För USA-imperialismens del kan denna samsyn sammanfattas i ett ideologiskt uttryck som "den nationella säkerheten", trots att denna kräver exempelvis militära insatser på andra sidan jordklotet.

Magdoff konstaterar att Lenin misstog sig om behovet hos dåtidens imperialism att exportera kapital och hur detta kapital investerades i kolonierna. Kapitalexporten tar – för USA:s del – fart först efter 1945 (Sweezy s. 85). Lenins analys var även begränsad då den inte tillräckligt vävde in politiska och militära frågor (kanske beroende på censuren?). Emellertid var styrkan i Lenins analys att han fokuserade på det nya stadiet av monopolism och behovet att

kontrollera råvaror och marknader. Lenin var också den förste som klargjorde skillnaden mellan kolonialism och imperialism. Man kan därför säga att Magdoff ansluter till Lenins gamla analys, men samtidigt överskrider den.

Vad händer efter 1975?

Nya förhållanden har framträtt sedan 1975, och jag kommer i det följande att redovisa ett antal av dem. Frågan är då om dessa förändringar är av den arten att de kastar Lenin och Magdoffs analyser över ända?

I mitten på 1970-talet lider USA ett svidande militärt nederlag i Vietnam. Det hade föregåtts av olika svaghetstecken på det ekonomisk-politiska området; de väldiga utgifterna för Vietnamkriget, USA:s första handelsunderskott 1971 sedan 1893, inflationspressen till följd av överflödet av eurodollar, samt Europas och Japans växande styrka (Sasson s. 490f, Werner s. 85). USA:s minskade betydelse som världsmakt manifesterades också i uppgivandet av det samordnings- och maktinstrument som Bretton-Woodssystemet utgjorde.

Årtiondena innan kunde vi se växande rörelser över hela världen mot imperialism och för nationellt oberoende. Bilden såg därför ljus ut för antiimperialister. Emellertid börjar – mitt i denna process – grundläggande ekonomiska villkor att förändras. Vi kunde ana det som en underström, samtidigt som vi tyckte oss se något helt annat. Kapitalismens guldålder 1945-75 började lida mot sitt slut. Den höga tillväxten under denna långa period avstannar. Oljekrisen 1973-74 förvärrar situationen genom ökat inflationstryck. Sammantaget resulterar detta i en politisk högeroffensiv i ledande kapitalistiska ekonomier, symboliserat av Reagan i USA och Thatcher i England, med skattesänkningar och underfinansiering av de offentliga utgifterna. Avregleringar och privatiseringar tar sin början. Kapital, där petrodollar – med ursprung i OPEC-länderna – utgör en relativt stor del, lånas ut till tredje världens länder och den kommande gigantiska skuldsättningen (skuldfällan) inleds. Väl i klorna på IMF & Världsbanken, transnationella företag och andra finansiella aktörer reses efterhand krav på struktur-reformer (så kallade SAP) – för att tvinga länderna att privatisera statliga företag, skära ned offentliga sektorer och öppna upp länderna för transnationella företag. Från den första mexikanska finanskrisen 1982 och framåt sätter Världsbanksystemet in hela sin arsenal av hot och krav på åtgärder riktade mot de skuldsatta länderna.

Över hela världen sker – i en serie vågor – avregleringar av kapitalmarknaderna. Detta leder successivt till framväxten av ett globalt finanskapital, eller ”luffarkapital”. Detta kapital är inget nytt, men hastigheten och storleken på flödena är nya fenomen. Finanskapitalet verkar destabiliserande på både finanssystemet och realekonomin. Dessa flöden av finanskapital drivs av kortsiktiga spekulationsvinster, är mycket flyktiga, och kan lämna ett land lika snabbt som det kom. En aggressiv avreglering av finansmarknaden och det internationella finanskapitalets spekulationer var troligen huvudorsaken till den katastrofala Asienkrisen 1997-98 (Werner s. 317f).

Alltsedan 80-talet har de utvecklade ekonomierna lidit av överkapacitet och överproduktion inom tillverkningsindustrin. Problemen förvärrades genom de asiatiska tigrarnas utveckling under 1980- och 90-talen. Det globala finanskapitalet flyttade över från investeringar i produktion till investeringar på finansmarknaderna och i spekulativa finansiella instrument. Detta skifte i den internationella ekonomin blev mycket framträdande under 1990-talet.

”Historiskt skapades välstånd när inkomster kanaliserades från konsumtion till investeringar i maskiner, byggnader och tekniska förändringar. Idag har emittering av aktier och utställande av obligationer blivit ett nytt instrument för att skapa välstånd. När den finansiella logiken blir viktigare än den produktiva, blir företagsledningarna mer angelägna om att belöna aktieägarna för att trissa upp värdet på aktierna. Många är benägna att offra långsiktiga investeringsmål för mer

kortsiktiga vinster och högre aktiekurser. Åtskilliga tillverkningsföretag har också grundat dotterföretag inom finanssektorn för att ta sin del av vinsterna där.”

General Electrics kapitaltjänster (GE Capital), stor aktör på de globala finansmarknaderna, 255 miljarder dollar, 1997 bidrog det med hela 40 procent av moderbolagets totala intäkter (Singh s. 27).

Jag har tidigare redovisat Lenins och Magdoffs analyser av imperialismen. Vi kan konstatera att allt eftersom tiden går träder nya förhållanden eller fenomen fram. Emellertid kvarstår fortfarande ett tillräckligt stort antal grundläggande villkor för att legitimera såväl en historisk kontinuitet som användningen av termen imperialism.

Hur skall vi bedöma läget 2004?

Vi kan konstatera att många av de gamla dragen i imperialismen väl låter sig förenas med de nya inslagen. Det tycks inte som några av dragen överflyglar varandra, utan det verkar mer handla om en accentuering av vissa drag, medan andra ter sig mindre aktuella.

De nya inslagen förstärker bilden av imperialismen, med USA som dess oomstridde ledare. Samtidigt verkar det som om sårbarheten och skakigheten i systemet ökat genom en växande anarki. Nedan uppräknade faktorer bidrar till en destabilisering av systemet:

- Avregleringar bereder plats för mäktiga aktörer, vilket hotar nationell, politisk autonomi.
- Fastlåsningsen av fattigare länder i centrumperiferiförhållandet; råvaruproducenter, tillhandahålla billig arbetskraft i sammansättningsfabriker.
- Finanskapitalet stora rörlighet, volatilitet.
- Jakten på profit skruvas upp, bland annat på grund av aktiemarknadernas stor roll, kvartalskapitalismen.
- Det extremt skeva förhållandet mellan valutahandel kopplad till finanstransaktioner respektive kopplad till handel med varor och tjänster (i relationen cirka 85 till 1).
- Ett inte obetydligt segment av finanskapitalet satsar på högriskprojekt, bland annat hedgefonder; (se Singh för en utförlig diskussion).
- Spekulationen i valutor från 1990-talet och framåt har varit förödande för vissa länder.

Några debattörer framhåller att USA:s starka ställning är helt unik. Det påståendet är felaktigt. Efter andra världskriget var Europa, inklusive Sovjet svårt krigshärjat och utmattat. Det samma kunde sägas om Kina och Japan. USA:s ställning ekonomiskt och militärt var relativt sett starkare 1945 än 2003. Kring 1975 hade relationen till konkurrerande stormakter förändrats och USA var svagare. Under 1990-talet återtog USA ledartröjan och står idag starkare än konkurrenterna. Efter 1945 har inte militär rivalitet mellan de ledande kapitalistiska staterna förekommit. Och någon ny tendens är inte skönjbar, även om blocken med jämna mellanrum drar eller hotar att dra varandra inför WTO:s skiljeförfarande. Idag svarar USA och dess Nato-allierade för upprättandet av det kapitalistiska systemets geografi, och – när det behövs – dess utbredning. USA-imperialismens ledarställning är så stark de tycks kunna diktera exempelvis vilka företag som skall få stå i främsta ledet för att exploatera Irak, om och när det är erövrat. Det senare verkar idag faktiskt vara en öppen fråga.

Magdoff framhöll 1968 att man bör undvika att tala om en imperialismsteori i termer av en enkel formel. Han menade att imperialismen som fenomen var allt för komplext för att reduceras till en enkel mekanism med några få faktorer. Istället betonade han en analys baserad på ett dialektiskt samband mellan ekonomi, politik och militär styrka. Utvecklingen de senaste drygt 100 åren pekar på både konstans och förändring. Konstansen, eller kontinuiteten, består av att fortfarande är några, relativt få faktorer verksamma: Storföretagens roll, tillgången till och ibland kontroll över råvaror och marknader, militär kapacitet med

mera. Förändringarna har – å andra sidan – bland annat bestått i en sammanhållning mellan de ledande kapitalistiska staterna, en ökad penetration av nya marknader genom avregleringar och en våldsam tillväxt av ett lätttröligt finanskapital. Det verkar därför rimligt att betrakta imperialismteorin som en samling konstaterade verksamma faktorer (empiriska variabler), vilka ges sin specifika tyngd och orsaksrelation först efter en konkret marxistisk analys. Det betyder att vi bör släppa föreställningen om en imperialistteori med funktionen av en kristallkula. De historiskt konstaterade och verksamma faktorerna är så intimt kopplade till kapitalismens utveckling, i bemärkelsen dynamik, och inte utlagd räls, att imperialismen så uppenbart framstår som ett inneboende drag i kapitalismen.

Beroende på detta samband mellan kapitalism och imperialism så finns det en stark koppling mellan det USA som förde krig i Vietnam 1963-75 och det USA som anföll Afghanistan och Irak på 2000- talet. Det handlar således inte om en ”stilla” period av 25 år som avlöses att något kvalitativt nytt skede, som exempelvis imperialism i kolonial skepnad. Den imperialism som Lenin analyserade och den senare imperialism som Magdoff diskuterade rymde bägge starka militära komponenter. Vad vi såg 1975-90 var snarare en tillfällig försvagning av USA och inte ett nytt fenomen år 2001. Det måste dock betonas att USA – även under denna ”svaghetsperiod” – var inblandad i ett stort antal militära operationer. Förhållandet mellan ekonomiska, politiska och militära insatser varierar uppenbart beroende på specifika historiska omständigheter. Redskapen för analys finns hela tiden tillgängliga i ”verktygslådan imperialismteori” och kan tas fram vid behov.

På 1960-talet lanserade talesmän för imperialistiska intressen den så kallad dominoteorin: Faller ett land för kommunismen så kan alla andra länder falla som brickor i spelet. Teorin var enbart ideologi för att rättfärdiga den så kallad containment-politiken, det vill säga hålla tillbaka radikala strömningar, oavsett om dessa var nationelltborgerligt eller kommunistiskt inspirerade. I denna rökridå fanns dock en liten fast substans. Det gällde ju att säkra marknaderna, se till att brickorna stod rätt upp. Här ser vi idag kontinuiteten från 1945 till 2000-talet med Bushadministrationens devis om att ”make the world safe for democracy”, det vill säga öppen för kapitalismen. Därför skall vi stödja alla dem som motsätter sig imperialismen, även om det sker utifrån ett borgerligt-nationellt program. Den anti-imperialistiska och antikapitalistiska kampen sår frön, väcker och reser kampen för socialismen. Den senare är omöjlig utan den förra. Här finns förbindelsen mellan antiimperialismen och socialismen.

Ulf Karlström

Artikelförfattaren är medlem i Clarté

Litteratur:

- Lenin, V.I. ”Imperialismen som kapitalismens högsta stadium”. *Valda verk* I:2. Moskva 1956
 Magdoff, H. 1968. ”The Age of Imperialism”. *Monthly Review* vol 20, nr 2, 5 & 6.
 Magnusson, L. 2002. *Teorier om imperialism och globalisering*. Prisma.
 Sasson, D. 2002. *Hundra år av socialism*. Agora.
 Singh, K. 2001. *Finansbomben*. Symposion.
 Sweezy, P. 1962. *The present as history*. MR.
 Werner, R.A. 2003, *Mammons furstar*. Agora.

Andreas Malm: Marxismen är ingen kyrka

När Ulf Karlström i *Röda rummet* nr 1/04 replikerade på Andreas Malms artikel "Vägen till världsherravälde" (2/03) pläderade han för den övergripande giltigheten i Lenins och Magdoffs teorier. Marxism som intellektuell attityd handlar inte om att gräva upp gamla teorier, utan om att studera samtiden för att praktiskt kunna förändra den, svarar Malm.

* * *

I *Röda Rummet* nr 1/2004 invänder Ulf Karlström mot en artikel om imperialism som jag skrivit i föregående nummer. Han menar att det finns "åsiktsbrytningar" i fråga om imperialismens karaktär mellan mig och honom – men går han då i polemik? Nej. Karlströms text ägnas inte åt någon kritik av mina åsikter, han bemöter inga påståenden, undergräver ingenting, vederlägger ingenting. I stället väljer han att rekapitulera den imperialismsteori som knyts till namnen Lenin och Magdoff.

Att mycket enkelt spalta upp Lenin och Magdoff i punktform tycks för Karlström i sig vara giltiga argument och en metod för att närma sig vår tids imperialism.

Utgångspunkten för denna metodologi förefaller vara ett axiom om klassikernas självevidens: "vi står alltid på de gamlas axlar", skriver Karlström. Vi måste först och främst upprepa dem. "Vi bör vara ödmjuka mot Lenin", som Karlström invände vid ett föredrag jag höll. Det finns visst en imperialismsteori för vår tid – nämligen den som marxister tidigare, under andra tider, på 1910-talet och 1960-talet, utformade.

Den främsta "åsiktsbrytningen" mellan mig och Karlström tycks alltså handla om attityd. I de konkreta sakfrågorna om imperialismens karaktär och orsaker ber jag därför om att hänvisa till min bok *När kapitalet tar till vapen* (Agora). Här skall jag, i stället, mycket kort, beröra den grundläggande fråga där jag och Karlström skiljer oss åt: vilken attityd till samhällsstudiet bör man ha som marxist? Bör man sikta på att 1.) bekräfta och bedyra sin trohet till de gamla teoretikerna i marxismens kanon, eller 2.) komma åt det nya, det som utmärker vår tid, med hjälp av de teoretiska verktyg som är tillhjälppliga i det syftet?

Mitt svar är förstås det senare. Marxism som intellektuell attityd handlar inte om att gräva upp gamla teorier, utan om att studera samtiden för att praktiskt kunna förändra den. Förändringen är omöjlig utan förståelse av den värld man vill förändra, men däremot är den fullt möjlig utan att man okritiskt hyllar Magdoff och Lenin.

Marxismen är ingen kyrkogård för förvirrade skuggor: det är just när den fått det ryktet som den är dödsdömd. Marxismen är en metod för att förstå den levande världen omkring oss, och då gör man bäst i att kasta ut. Slänga bort. Strängt skilja det fruktbara från det som håller på att förmultna, ställa komposten på vid gavel. All den marxism som Ulf Karlström och andra vill bedyra sin kärlek till gjorde sig en gång bemärkt och användbar i kraft av att den gjorde just detta: placerade sig rakt framför sin samtid och analyserade den utifrån dess egna villkor.

Marxismen är känd inom samhällsvetenskaperna för sin betoning på det diakrona, det föränderliga, brytningarna i den historiska utvecklingen. Exakt det är vad marxismen handlar om: att förklara hur och varför saker händer, för att sedan kunna sätta in handling. Men i vår tid, i alla fall i vårt land, har de flesta av de få marxister som ännu lever kvar bland skuggorna valt att ägna sig åt att något annat: åt att förneka att något nytt har hänt. "Myten om globaliseringen", "myten om det postindustriella samhället", "alla borgarnas myter om den offentliga sektorn", "imperialismen är inte ny, det är bara att läsa Lenin", "död åt kättarna Hardt och Negri" och så vidare.

Detta är en absolut destruktiv intellektuell attityd. Att många (av få) marxister har koncentrerat sig på att förneka det nya i stället för att greppa det med den metod och de verktyg som bara marxismen kan tillhandahålla är ett kvitto på hur de placerat sig själva i ett offsideläge utifrån de analytiska krav som vår tids globaliserade kapitalism ställer.

Andreas Malm